

DAVRANIŞ AZALTMA ORTADAN KALDIRMA UDA

Düzenleyen: Ömer SARIKAYA
(Özel Eğitim Öğretmeni)

UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞIN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Bireyin hem kendisine hem de çevresine zarar verdiği için sosyal yaşama uyumunu güçleştiren davranışlardır.

01

SIKLIK: EĞER DAVRANIŞ NORMALDE OLMASI GEREKTİĞİNDEN DAHA FAZLA SAYIDA YAPILIYORSA UYGUN OLMAYAN BİR DAVRANIŞTIR

02

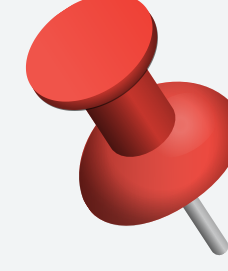
SÜRE: EĞER BİR DAVRANIŞ NORMALDE OLMASI GEREKENDEN DAHA UZUN BİR ZAMANI ALIYORSA BU DAVRANIŞLARIN SÜRESİNİ AZALTMAK ÖNEMLİ OLABİLİR.

03

YOĞUNLUK: EĞER DAVRANIŞ OLMASI GEREKENDEN DAHA ŞİDDETLİ İSE BUNU AZALTMAK HEDEFLENEBİLİR.

04

BEKLEME SÜRESİ : DAVRANIŞIN YAPILMASI İÇİN YÖNERGENİN SUNUMUNDAN DAVRANIŞ BAŞLAYINCAYA KADAR OLAN SÜREDİR.

İLİMLİ

Uygun Olmayan Bu Davranışlara Karşı Olumlu Yaklaşma

- Uygun olmayan davranışın ortaya çıkmasını önleme
- Ayrımlı pekiştirme
- Sönme,
- Tepkinin bedeli,
- Mola,
- Düzeltme
- Olumlu alıştırma

EN AZ
İLİMLİ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

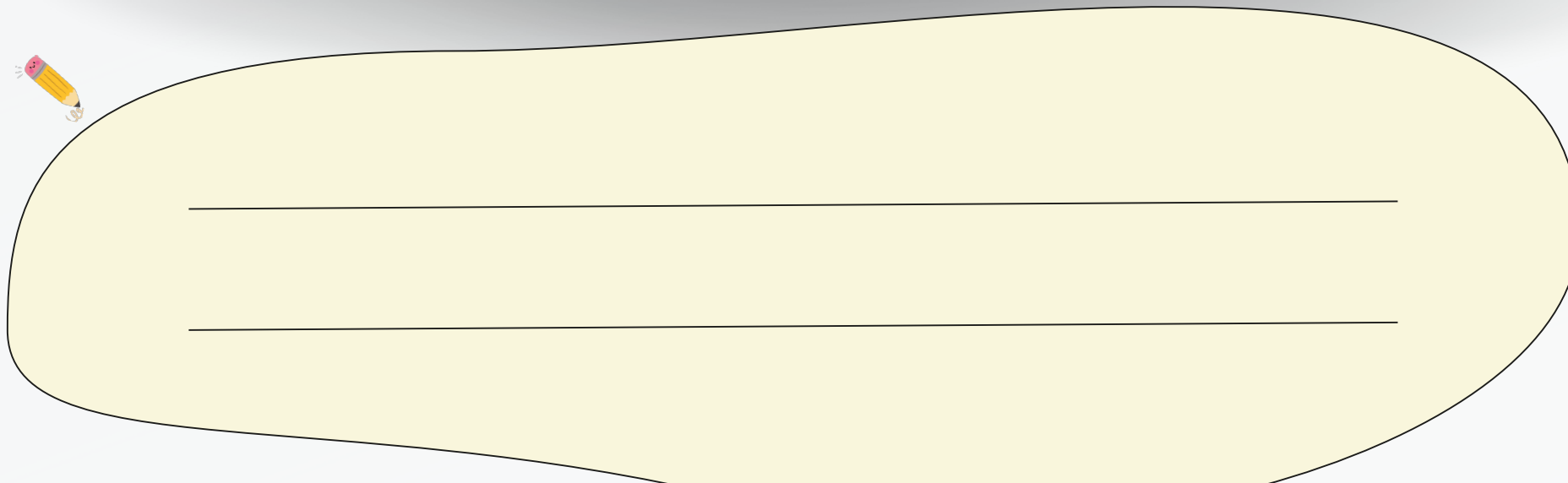
.....

UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞLARI ÖNLEME

- Öğretmenin derse başlamadan önce sınıf kurallarını gözden geçirmesi , olumlu davranış desteği ve sosyal beceri öğretimine yer vermesi uygun olmayan davranışların önüne geçmek için önerilebilir.
- Ancak daha önemli bir noktaya değinecek olursak , *Uygun olmayan davranış, **davranış zincirini durdurmak** yoluyla azaltılabilir. Buradaki kritik nokta olası bir uygun olmayan davranışın ortaya çıkması durumunu tahmin ederek davranış ortaya çıkmadan müdahâlede bulunmaktır.*

-
- 1.YAKINLIK KONTROLÜ
 - 2.ŞAKAYLA KARIŞIK KONTROL
 - 3.BEKLLENEN DAVRANIŞA İLİŞKİN ÖĞRETİMSEL KONTROL VE YÖNERGELER SAĞLAMAK
 - 4.PROBLEM ÇÖZME FIRSATI YARATMA
 - 5.UYARAN DEĞİŞİKLİĞİ

DAVRANIŞ ZİNCİRİNİ DURDURMAK

Yakınlık Kontrolü

Bir olay ya da durumda bireyin olası tepkisi tahmin edilerek, sakin kalma ve iletişim fırsatı yaratma gibi yollara başvurularak davranışın alışıl gelmiş sırası durdurulabilir.

Şakayla Karışık Kontrol

Şaka genellikle patlamak üzere olan gerginliği azaltır.

Uyaran Değişikliği

Nesneleri kaldırma, öğrencilerin yerlerini değiştirme, olayların zamanını ve yerini değiştirme gibi basit çevresel düzenlemelerle uygun olmayan davranışların ortaya çıkması önlenabilir.

Problem Çözme Fırsatı Yaratma

Uygun olmayan davranışın ortaya çıkma olasılığı tahmin edilerek öğrenci, duruma ilişkin başvurabileceği uygun davranışların neler olabileceği konusunda yönlendirilebilir.

Kontrol ve Yönergeler Sağlamak

Öğretmenin beklenen davranışları sesli ve açık yönergelerle söylemesi uygun olmayan davranışların ortaya çıkmasını azaltabilir.

AYRIMLI PEKİŞTİRME

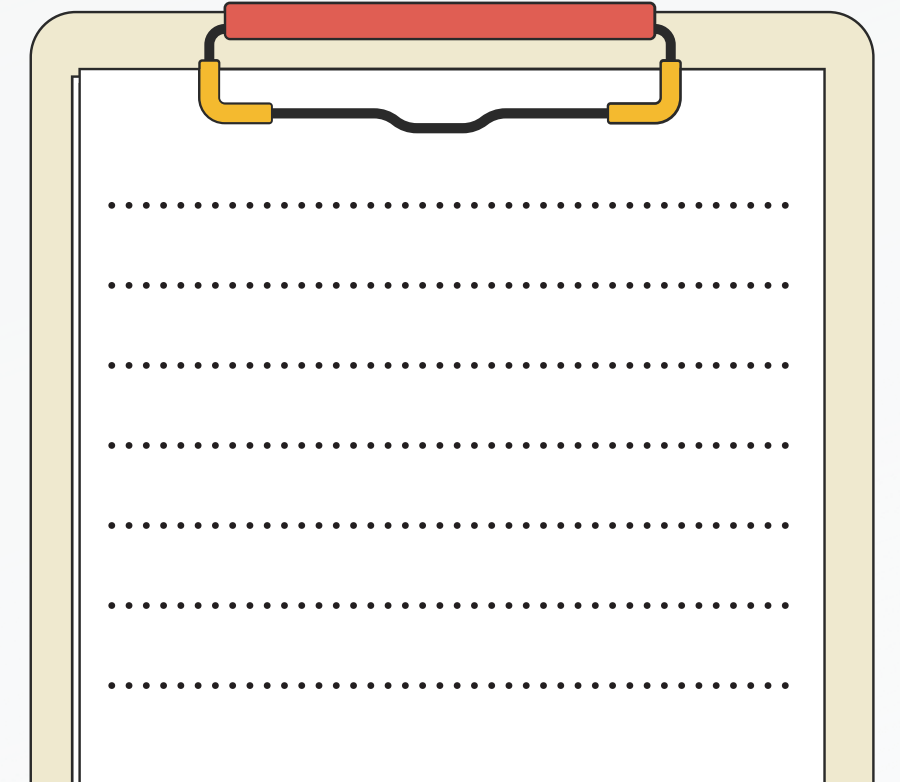
Ayrımlı pekiştirme iki pekiştirme ilkesine dayalı olarak uygulanır:

- Davranış uygun ayırt edici uyararı izlediğinde pekiştirilir.
- Uygun olmayan davranışlar görmezden gelinirken ya da bu davranışlardan pekiştirme geri çekilirken uygun bir hedef davranış pekiştirilir.

-Böylece pekiştirilen davranış artarken, görmezden gelinen davranış azalır.

Beş farklı ayrımlı pekiştirme uygulaması bulunmaktadır.

1. **Uyuşmayan ve Alternatif davranışları ayrımlı pekiştirme**
2. **Diğer davranışları ayrımlı pekiştirme**
3. Karşıt davranışları ayrımlı pekiştirme
4. **Düşük oranlı davranışları ayrımlı pekiştirme**
5. Yüksek oranlı davranışları ayrımlı pekiştirme

Uyuşmayan davranışları ayrımlı pekiştirme (UDAP)

Uyuşmayan Davranış : Uygun olmayan davranışla aynı anda yapılamayacak istendik davranıştır.

- Örnek : Kalem ısırma davranışı azaltılmak isteniyorsa , *yazı yazma davranışı uyuşmayan davranış* olarak seçilebilir.İkisinin aynı anda yapılma ihtimali mümkün değildir.
- Uyuşmayan davranış belirlendikten sonra uygulamacı yazı yazma davranışını pekiştirip , kalem ısırmayı görmezden gelerek hem kalem ısırmayı azaltıp hem de yazı yazmayı arttırabilir.

Karşı gelme

Yönergelere uyma

Yerinden kalkma

Yerinde oturma

Oyuncak fırlatma

Uygun şekilde oynama

Alternatif davranışları ayrımlı pekiştirme (ADAP)

Uygun olmayan davranışa alternatif bir davranış seçip pekiştirilmesi , uygun olmayan davranıştan ise pekiştirmenin geri çekilmesi sürecidir.Alternatif olarak seçilen davranışın çocuk için işlevsel olmasına dikkat edilmelidir.

- UDAP ile aralarındaki en temel fark ADAP'ta alternatif bir davranış seçilip pekiştirilmesidir.
- ADAP'ta seçilen davranışın uygun olmayan davranışla uyuşmaması ya da aynı anda yapılamaması gibi noktaların önemi yoktur.

Örneğin : birbiriyle sözlü olarak tartışan üç öğrencinin bu davranışlarını azaltmak isteyen bir öğretmen , işbirliği içinde çalışma davranışını alternatif davranış olarak belirleyebilir.

Grupta işbirliği içinde çalışma, tartışma davranışıyla uyuşmayan bir davranış değildir. (UDAP ile fark) Çünkü çocuklar grup içinde işbirliği yaparken de tartışabilirler. Öğretmen tartışma durumunu uyarır ya da görmezden gelir ; işbirliği durumunu pekiştirir.

Böylece hem tartışma davranışını azaltırken hem de işbirliği davranışını arttırabilir.

UDAP'ta uyuşmayan davranışın , ADAP'ta alternatif davranışın seçimi yapılırken ; uygun olmayan davranışla aynı işleve sahip olmamasına çok dikkat etmelidir.

UDAP ve ADAP'ın UYGULAMA BASAMAKLARI

**hedef
davranış
belirleme**

**uyuşmayan
alternatif
davranış
belirleme**

**başlama
düzeyi
verisini
toplama**

**uygulama
planını
hazırlama**

**uygulama
yapma**

değerlendirme

Hedef Davranış Belirleme:

1. *Davranışın Topografyası* : Davranışın açıkça tanımlanmasıdır. Örneğin ; ısırma, el parmaklarının bir bölümünün ya da tanımının dişlerin arasında olması durumudur.
2. *Davranışın Sıklığı* : Davranışın ne kadar sürede ortaya çıktığının tanımlanmasıdır. Örneğin : 10 dk da 3 defa parmak ısırma
3. *Davranışın Yoğunluğu* : Davranışın şiddetinin tanımlanmasıdır. Örneğin, ısırma davranışı koparacak boyutta
4. *Davranışın Yeri* : Davranış bahçede mi , sınıfta mı ortaya çıkıyor?
5. *Davranışın Zamanlaması* : Davranış oyun oynarken mi , ders yaparken mi ortaya çıkıyor ?
6. *Davranışın Süresi* : Davranışın ne kadar süreyle devam ettiğidir.
7. *Davranışın İşlevi* : Davranışın öncüllerinin ve sonuçlarının değerlendirilmesidir.

Hedef Davranışla Uyuşmayan ve Hedef Davranışa Alternatif Davranış

SEÇME -TANIMLAMA-İŞLEVİNİ ANALİZ ETME

- Bu aşamada uygun olmayan davranışla aynı anda yapılması mümkün olmayan(uyuşmayan)
- Uygun olmayan davranışa alternatif olan , aynı ya da benzer işlevlere sahip bir uygun davranış belirlenir.
- Bu noktada uygun olmayan ya da uygun davranışların ,
 1. Sosyal ilgi ve dikkat elde etme
 2. Nesne elde etme
 3. Duyusal uyaran elde etme
 4. Kaçma işlevlerinden hangisine sahip olduğu değerlendirilerek benzer ya da aynı işleve sahip olup olmadıklarına karar verilir.

UDAP ve ADAP'ın UYGULAMA BASAMAKLARI

Başlama Düzeyi Verisi Toplama:

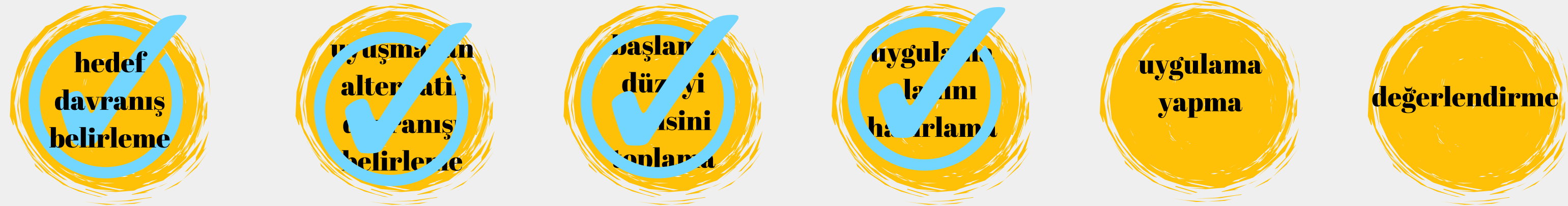
- *Uygulamaya başlamadan önce hedef davranışın :*
 1. *Ne sıklıkla*
 2. *Ne kadar sürede*
 3. *Ne yoğunlukta gerçekleştiğinin belirlenmesi için toplanan veridir.*
- *Uygulamaya başlamadan önce ne tür bir verinin toplanacağına karar verilip , Başlama Düzeyi Oturumu düzenlenerek başlama düzeyi verisi toplanır.*
- *Bu verilerin ne kadar süreyle , nerelerde ve kim tarafından toplanacağı önceden belirlenmelidir.*
- *Başlama düzeyi verileri uygulama sırası ve sonrasında toplanan verilerle karşılaştırılarak uygulamanın etkililiği ortaya çıkarılır.*

Uygulama Planının Hazırlanması:

- Bu bölümde uygulama sürecinin nasıl gerçekleştirileceğine dair kararlar alınır.
- Örneğin ; uygulamacı kullanacağı *pekiştireçleri ve pekiştirme tarifelerini , davranış öncesi,sırası ve sonrasında yapacağı düzenlemeleri ve kullanacağı uygulamaları* belirler.Aynı zamanda *ölçüte* karar verir.
- **Bir uygulama planında şu noktalar yer alır:**
 - 1.Etkili pekiştireç belirlenmeli
(aileden,etkinliklerden ya da pekiştireç belirleme formu ile) , pekiştirme tarifelerine karar verilmelidir.
 - 2.Uygun olmayan davranışın sergilenmesi durumunda ne yapmalıyım? (ipucu ile müdahale , görmezden gelme , yarıda kesme)
Ugulamacı davranışı ortam , zaman,kişi bazında değerlendirip bir sonuca varıp bu uyarıları kontrol edebilir.
 - 3.Başarı için ölçüt belirlenmelidir.

UDAP ve ADAP'ın UYGULAMA BASAMAKLARI

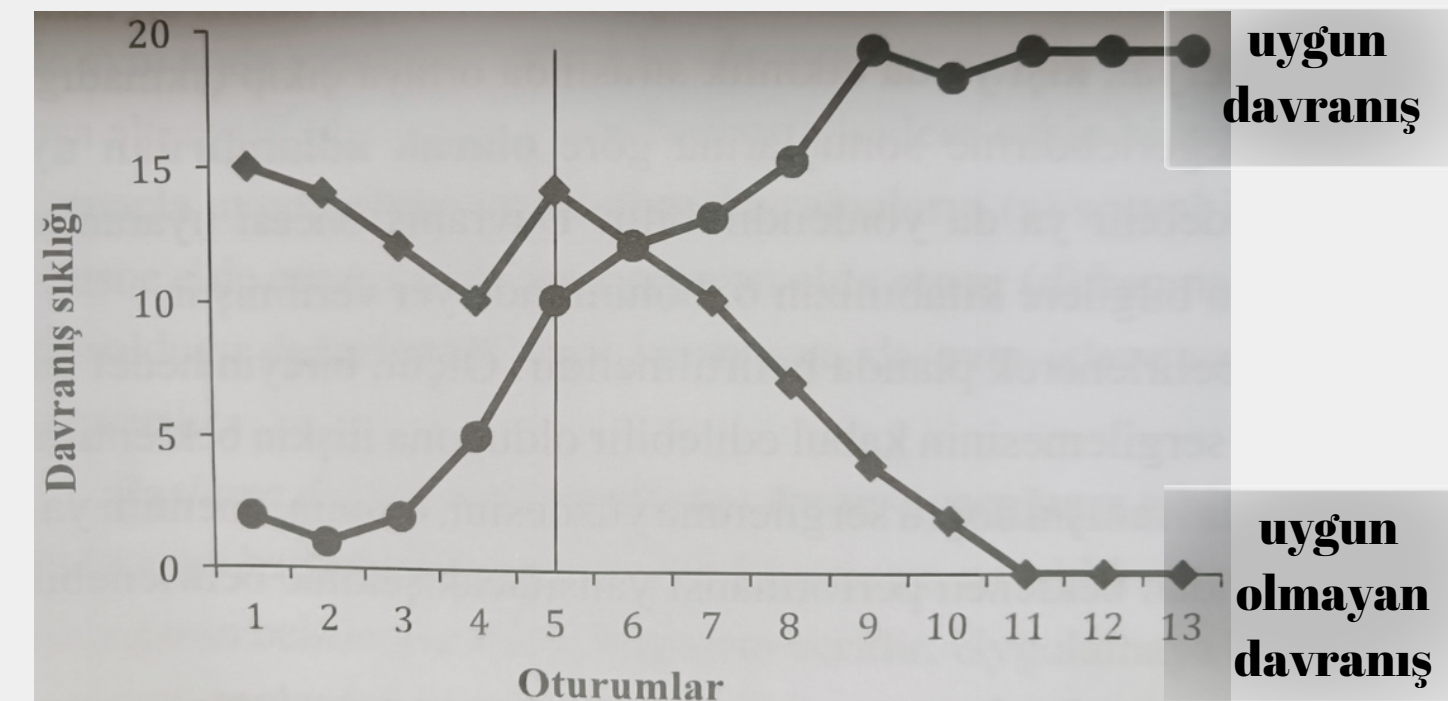
Uygulamayı Gerçekleştirme:

- Uyuşmayan / alternatif davranışın ortaya çıkmasının pekiştirilmesi ; uygun olmayan davranışın ortaya çıkması durumunun ise pekiştirilmemesi mantığına dayanır.
- Bu aşamada hem uygun olmayan davranışın azaltılması hem de bu davranışın yerine uygun bir davranış kazandırılması amaçlanır.
- Uygun Davranışlar :
 - 1.İşlevsel iletişim öğretimi
 - 2.Beceri analizi
 - 3.Aşamalı yardımla öğretim
 - 4.Ayrık denemelerle öğretim yöntemleri ile kazandırılır.
- Uygun davranışlar ortaya çıkmazsa , istendik davranışların ortaya çıkması için ipuçları kullanılabilir.
- Uygulama sırası ve sonrası için , sürecin etkililiğini belirlemek için veri toplanmalıdır.

Değerlendirme :

- Başlama düzeyi ve uygulama sonrası veriler değerlendirilir.
- Uygulamanın etkili olup olmadığı noktasında bir karar alınır.
- Gerekli ise uygulama planında uyarlamalar yapılır.
- Aşağıdaki grafikte uyuşmayan/alternatif davranışların ayrımlı pekiştirilmesi sonucu elde edilen veriler yer almaktadır.

ADAP / UDAP uygulaması

UDAP ve ADAP'ın Yararları ve Sınırlılıkları

• Yararları

- 1.Uygun olmayan davranışların azaltılmasında pekiştirmeye dayalı bir yöntemdir.
- 2.Uygun olmayan davranışı azaltırken yerine sosyal ve eğitsel açıdan kabul edilir bir davranış kazandırır.
- 3.Uyuşmayan davranış olduğu anda uygun olmayan davranışın oluşma ihtimali ortadan kalkmaktadır.

• Sınırlılıkları

- 1.Seçilen uyuşmayan ve alternatif davranışın , uygun olmayan davranışla aynı etkiye sahip olmaması , başarısız sonuç olma ihtimalini yükseltir.
- 2.Uygun olmayan davranışla aynı etkiye sahip uyuşmayan/alternatif davranış bulmak çok güçtür.
- 3.Uygulamanın söndürme patlaması ile sonuçlanma olasılığı da bir diğer sınırlılık kabul edilmektedir.

UDAP ve ADAP için Dikkat Edilmesi Önerilen Noktalar

- UDAP ve ADAP uygulamalarının başarılı olabilmesi için dikkat edilmesi gereken noktalar **5 temel başlıkta** toplanmıştır:
 - 1.Uygun özellikle uyuşmayan / alternatif davranışlar seçilmelidir.
 - 2.Etkili pekiştireçler ve pekiştirme türleri seçilmelidir.
 - 3.Uyuşmayan / Alternatif davranışlar anında ve tutarlı olarak pekiştirilmelidir.
 - 4.Uygun olmayan davranıştan pekiştireç geri çekilmelidir.
 - 5.Uyuşmayan ve alternatif davranışların ayrımlı pekiştirilmesi diğer yöntemlerle birlikte kullanılmalıdır.(ipuçları vb.)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Diğer Davranışları Ayrımlı Pekiştirme (DDAP)

- Belirlenen zaman aralığında uygun olmayan davranışın hiç ortaya çıkmaması durumunun pekiştirilmesidir. (*Hiç ortaya çıkmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi de denir*)
- DDAP özellikle kavga,küfür,tehdit,anlamsız konuşma,zarar verme gibi davranışların azaltılıp tamamen ortadan kaldırılması için kullanılan bir yöntemdir.
- Bu uygulamada uygun olmayan davranışa karşı öğrencinin kendi dağarcığından bir davranış koyması beklenir.Bu herhangi bir davranış olabilir ve pekiştirilir.
- Uygun olmayan davranış hem azaltılıp yok edilir hem de olumlu davranış kazandırılır.
- DDAP'ın uygulama basamakları:
 - 1.Hedef davranışı belirleme:Hedef davranışın tanımı,sıklığı,yeri,zamanı,süresi ve işlevi belirlenir.
 - 2.Zaman aralığını belirleme: Önce tepkiler arası zaman aralığı hesaplanır.Örneğin: Okulda geçirdiği zaman diliminde 50 kez arkadaşlarına vuran bir çocuğu ele alalım.

Okulda toplam 5 saat kalmakta ise saatte $50/5=10$ defa vurmaktadır.Dakikada ise $60/10=6$ defa vurmaktadır.Öyleyse 6 dk da bir vurmaktadır.O halde zaman aralığı 6 dk dır.

3.*Başlama düzeyi verisi toplama*:Davranışın sıklığı,yoğunluğu ve süresine ilişkin tatmin edici bilgiler alınana dek veri toplanır.

4.Uygulama planını hazırlama:Uygulama sürecinde yapılacakları planlar.

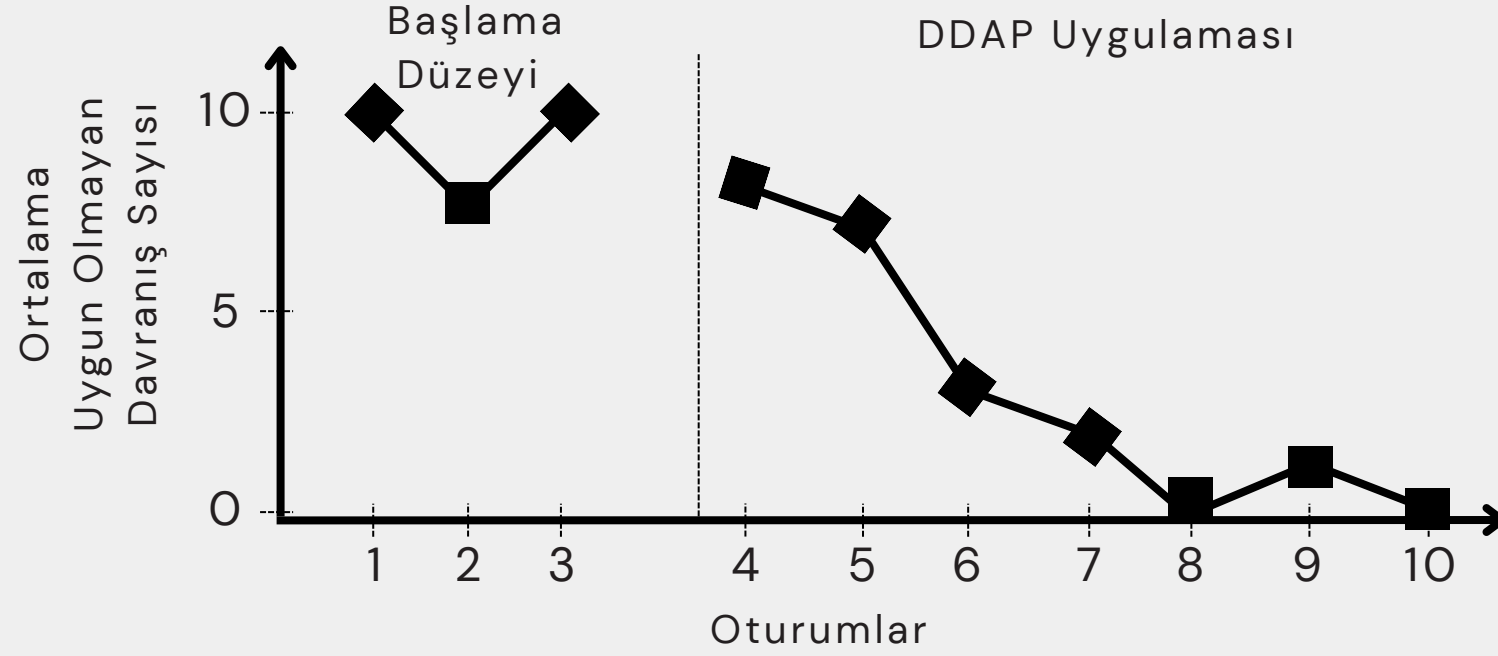
- Uygun DDAP belirlenmelidir.
- Pekiştireç ve tarifeleri belirlenmelidir.
- Uygun olmayan davranış sergilendiğinde ne yapılacağına karar verilmelidir.
- Başarı için ölçüt belirlenmelidir.

5.Uygulamayı gerçekleştirme:Belirlenen zaman aralığında hedef davranışın sergilenmemesi durumu pekiştirilir.Ölçüt karşılandıkça zaman aralığı artırılır.

6.Değerlendirme:Başlama verisi ve uygulama sonrası verileri değerlendirilerek uygulamanın etkiliği ortaya çıkarılır.Gerekli ise uygulama planında uyarlamalar yapılabilir.

Diğer Davranışları Ayrımlı Pekiştirme (DDAP)

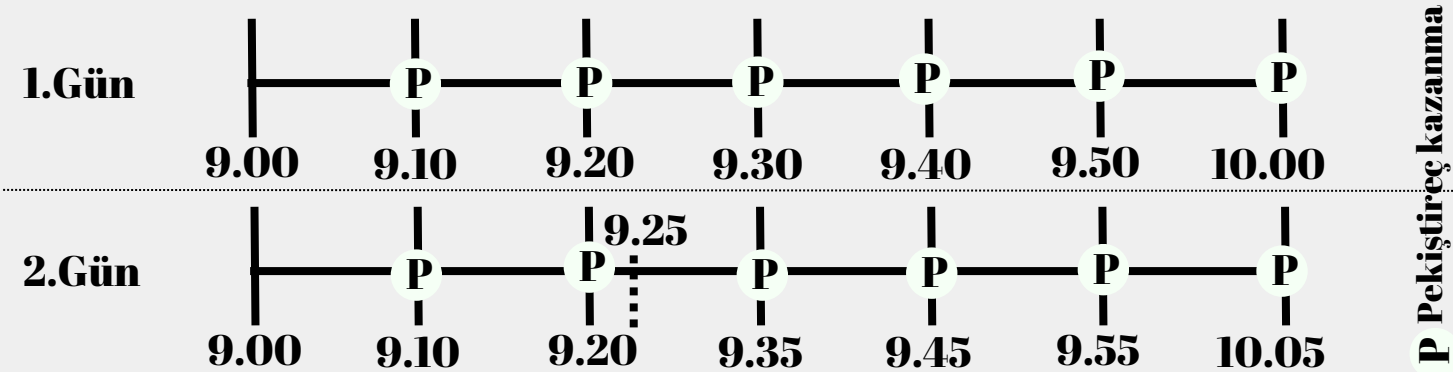
- Yapılan çalışmalar sonrasında DDAP yönteminin grafik üzerinde gösterimi aşağıdaki gibidir.

DDAP Türleri

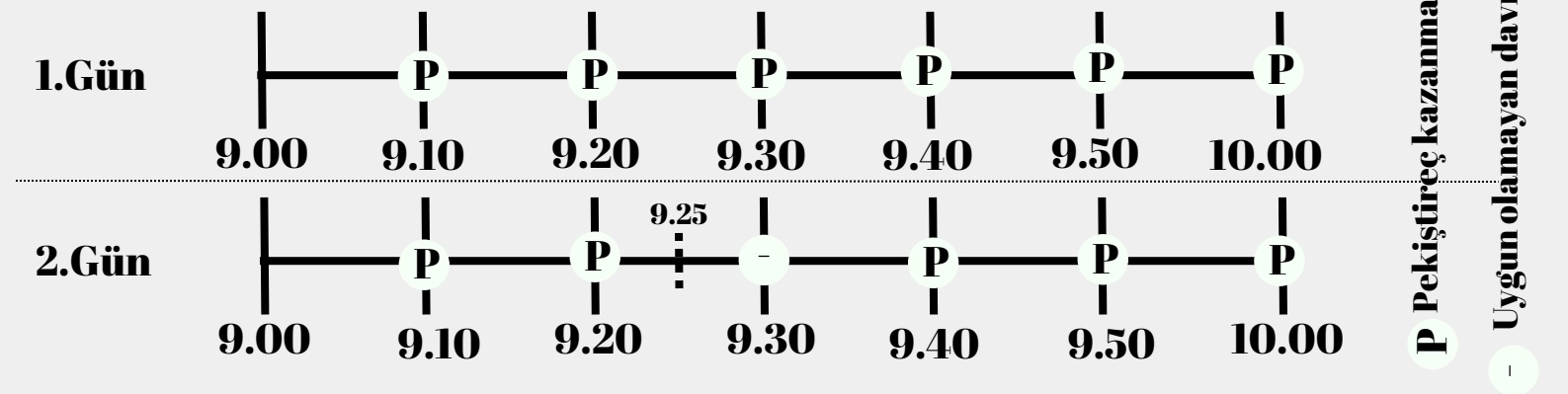
1.Yeniden Başlatılan Uygulama :

- Bu uygulamada sabit bir zaman aralığı belirlenir ve uygun olmayan davranışın hiç ortaya çıkmadığı durumlar pekiştirilir.
- Belirlenen zaman aralığında uygun olmayan davranış ortaya çıkarsa , çıktığı andan itibaren zaman aralığı yeniden başlatılır.

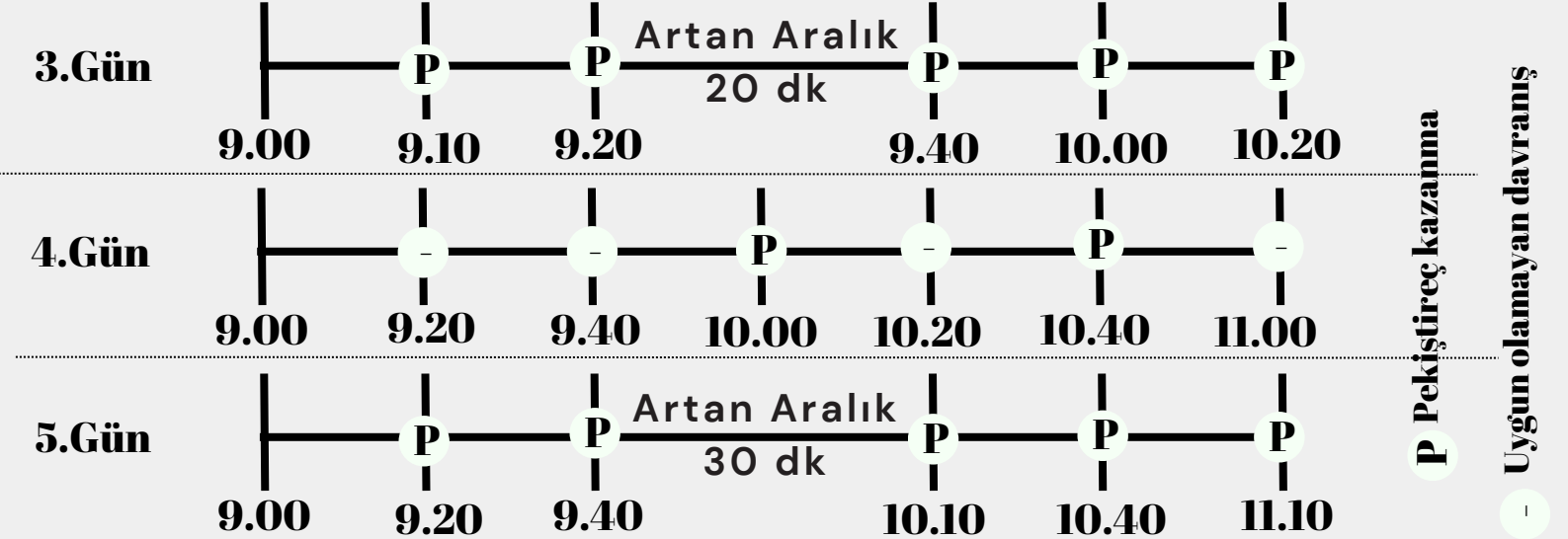
2.Sabit Aralıklı Uygulama :

- Bu uygulamada sabit bir zaman aralığı belirlenir ve uygun olmayan davranışın hiç ortaya çıkmadığı durumlar pekiştirilir.
- Uygun olmayan davranış zaman aralıklarında ortaya çıkarsa aralık sonunda pekiştirme yapılmaz ,pekiştireç alma olasılığı bir sonraki aralığa kalır.

3.Artan Aralıklı Uygulama:

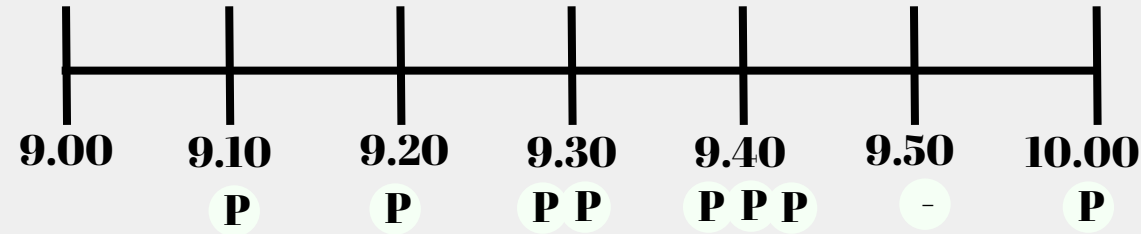
- Bu uygulamada zaman aralığının giderek artırılması yoluyla pekiştireç seyrekleştirilir.
- Zaman aralığında uygun olmayan davranış ortaya çıkarsa ölçüt alınana dek artış durur.

Diğer Davranışları Ayrımlı Pekiştirme (DDAP)

4.Pekiştirecin Artırılarak Sunulduğu Uygulama

- Bu uygulamada zaman aralığı belirlenir ve hep aynı kalır.
- Uygun olmayan davranış sergilenmemesi durumlarında kullanılan pekiştireçlerin türü ya da miktarı , uygun olmayan davranış art arda birkaç aralık boyunca ortaya çıkmadığında değiştirilir.

P Pekiştireç kazanma - Uygun olmayan davranış

- Bu süreçte pekiştirece doyan çocuk, uygun olmayan davranışlar sergilemeye başlarsa **serbest giriş kuralı** devreye sokulur.Serbest giriş kuralı çocuğun ne kadar tüketeneğine, ne kadar istediğine göre çocuğa pekiştireç vermektir.

DDAP'ın Yararları ve Sınırlılıkları

• Yararları:

- 1.Davranışın sıfır saniye gerçekleşmesinde pekiştireç sunar
- 2.Yıkıcı zarar verici ve bir çok uygun olamayan davranışta etkilidir.
- 3.Belirlenen zaman aralığında davranışın ortaya çıkıp çıkmadığına bakıldığı için uygulaması kolaydır.

• Sınırlılıkları :

- 1.Uygun olmayan davranış yerine uygun davranış kazandırma gibi bir amacı yoktur.
- 2.Hedef uygun olmayan davranışın görülmediği süreçler pekiştirilirken , araya karışan diğer uygun olmayan davranışların da pekiştirilme riski vardır.

Diğer Davranışları Ayrımlı Pekiştirme (DDAP)

Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar:

- DDAP uygulamalarının etkili olarak uygulanması için 6 önemli alt başlık vardır

1.DDAP'ın Sınırlılıkları Belirlenmelidir:

- Belirlenen zaman aralığında hedef uygun olmayan davranış oluşmazken , başka uygun olmayan davranış ortaya çıksa bile pekiştirme yapılır.
- Ayrıca , önceliğimiz uygun davranış kazandırmak değil, uygun olmayan davranışın ortaya çıkmadığı aralığı pekiştirmektir.

2.Diğer Uygun Olmayan Davranışın Pekiştirilmemesi için Gerekli Önlemler Alınmalıdır:

- Uygun olmayan birden fazla davranış belirleme
- Davranışların iyi tanımlanması
- Yaptığı davranış için ' kendine vurmadın aferin' gibi açıklamalı pekiştirme yapılabilir.

3.Uygulama Sürecine Kısa Zaman Aralıkları ile Başlanmalıdır:

4.Zaman Aralıkları Dereceli Olarak Arttırılmalıdır:

- Zaman aralığı sabit olarak arttırılır.(10dk-20dk)
- Orantılı olarak arttırılır.(%10 oranında)
- Performansa göre arttırılır.
- Zaman aralığı arttırıldığında uygun olmayan davranış tekrar sergilenmeye başlanırsa kontrolün sağlandığı en son aralığa geri dönülür.

5.DDAP'ın Genellenebilirliği Sağlanmalıdır:

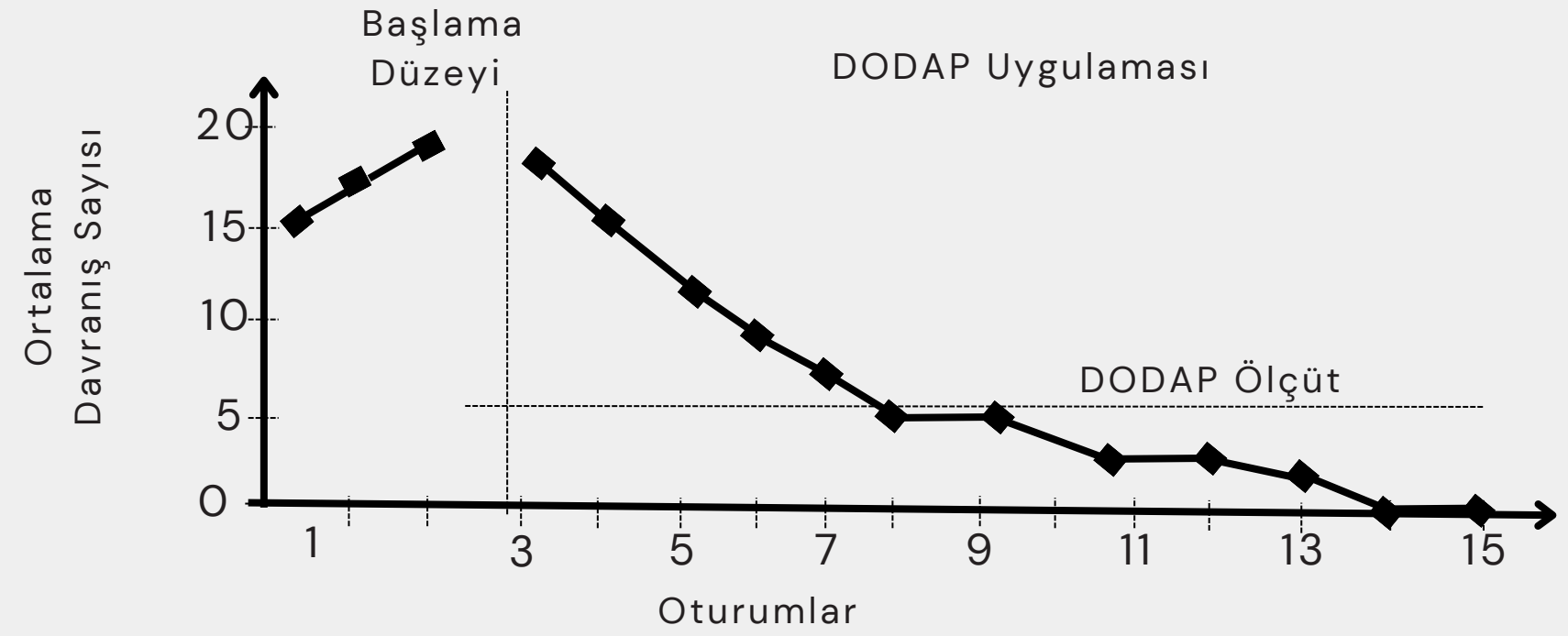
- Uygulama ortamında belli bir ilerlemeden sonra bu uygulamalara çocuğun günlük yaşamında ve rutinlerinde de yer verilmelidir.

6.DDAP Gerektiğinde Diğer Yöntemlerle Birlikte Kullanılmalıdır:

- Bu uygulamalar davranışın yokluğunu ön plana alıp, uygun davranış kazandırma amacı gütmeye için , uygulamanın diğer yöntemlerle kullanılması daha etkili sonuç verecektir.Örneğin kendini izleme gibi.

Düşük Oranlı Davranışları Ayrımlı Pekiştirme (DODAP)

- Pekiştirmeye , davranışın ortaya çıkma sıklığını azaltmak için başvurulduğunda bu sürece DODAP denir.
- Bu süreçte davranış yapısında değil, **ortaya çıkış sıklığından** dolayı uygun olmayan davranış olarak görülür.
- **Örneğin:** Yardım almak uygun bir davranıştır.Ancak 1 ders saatinde öğretmeninden 30 kez yardım isteyen öğretmen , bunu azaltmak için DODAP kullanır.
- Alışkanlıklar ve çok sık ortaya çıkan davranışların azaltılması için DODAP'a başvurulur.
- Davranışın sıklığının sosyal açıdan kabul edilebilir olup olmadığına bakılıp, kabul edilebilir değilse hangi sıklıkla ortaya çıkmasının uygun kabul edilebilir olduğunun belirlenmesi gerekir.

DODAP Uygulama Basamakları:

- Hedef Davranışın Belirlenmesi
- Başlama Düzeyi Verisi Toplama
- Uygulama Planını Hazırlama
- Uygulamayı Gerçekleştirme
- Değerlendirme

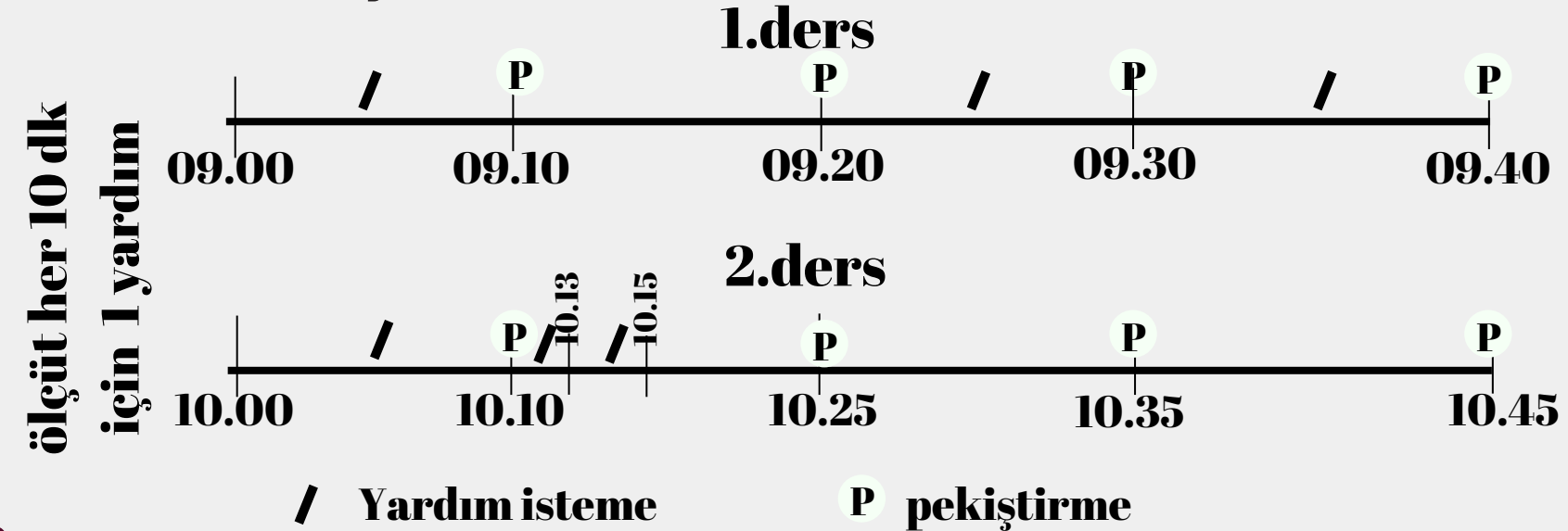
DODAP Türleri:

- 1.**Tüm Oturum DODAP** : Tüm oturum boyunca uygun olmayan davranışın belirlenen ölçüt ya da daha altında sergilenmesi durumunun pekiştirilmesidir.Ölçütün üzerinde ise pekiştireç geri çekilir.

Ölçüt en fazla 4 kez	09.00	1.ders	/////	09.40
	10.00	2.ders	// P	10.40
	11.00	3.ders	/// P	11.40

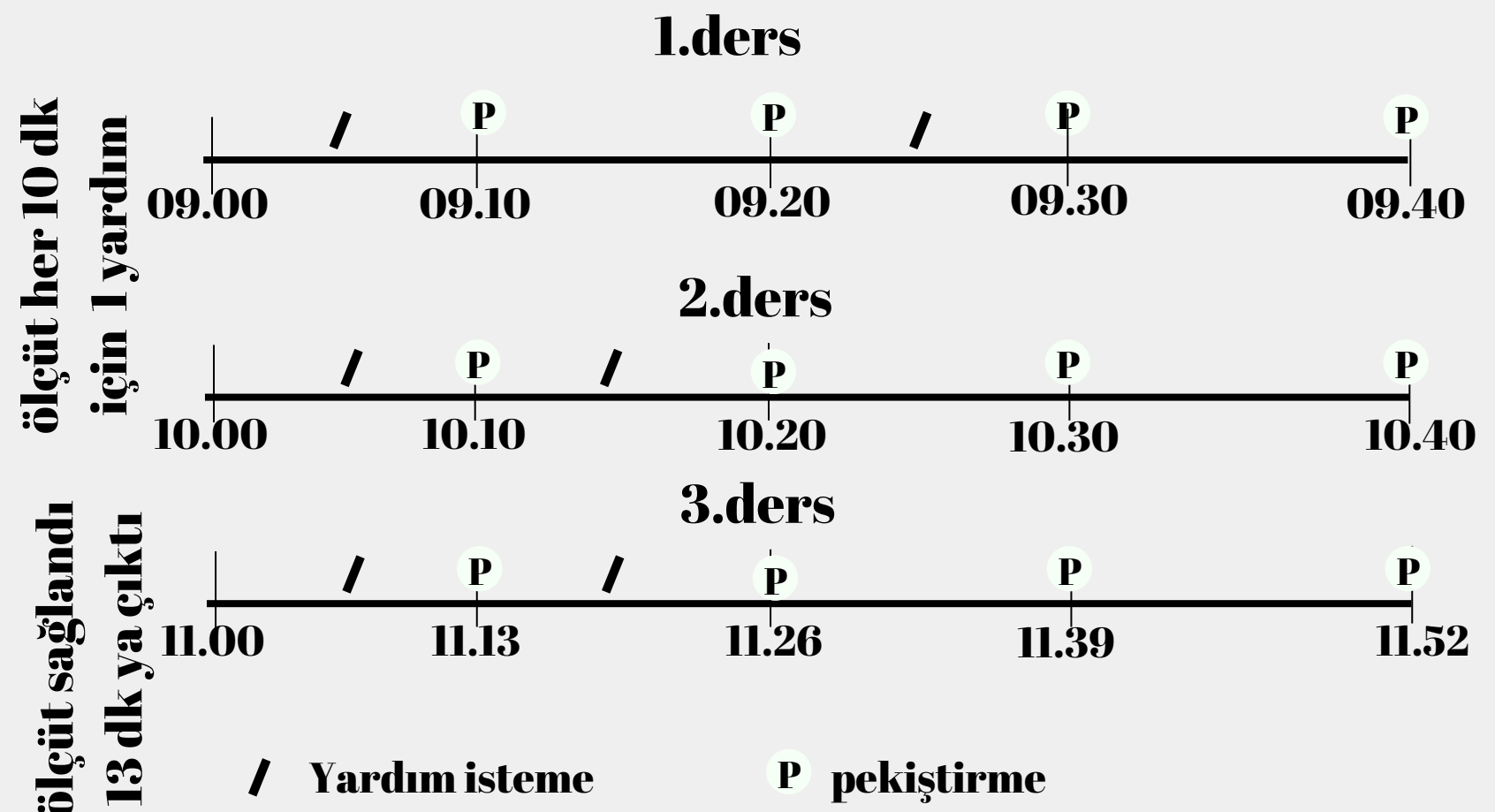
Öğretmenlerden Yardım İsteme Davranışı

2.Aralıklı DODAP : Tüm oturum DODAP'tan farkı zaman aralıklarının belirlenmesidir. Örneğin, yardım isteme davranışının ders sürecinde en fazla 4 kez ortaya çıkmasını amaçlayan öğretmen $40/4=10$ dakikalık zaman aralıkları belirler ve öğrencinin davranışının 10 dakikada bir olmasını ölçüt kabul eder.

3.Tepki Aralı DODAP: Tepkiler arası zaman ve tepki oranı arasındaki ilişkiye dayanır.Tepkiler arası zaman arttıkça tepki oranı azalır, tepkiler arası zaman azaldıkça tepki oranı artar.Tepki arası zaman arttıkça uygun olmayan davranışın azalması beklenir.

- Bu uygulamada önce tepkiler arası zaman hesaplanarak tepki aralığı süresi belirlenir.
- Belirlenen süre çocuk uygun olmayan davranışı istendik oranda sergileyinceye değin dereceli olarak arttırılır.
- Sistemli olduğu için kalıcılık ve genelleme noktalarında oldukça etkili bir uygulamadır.

Handwriting practice area with horizontal dotted lines on a yellow background.

DODAP'ın Yararları ve Sınırlılıkları

Yararları:

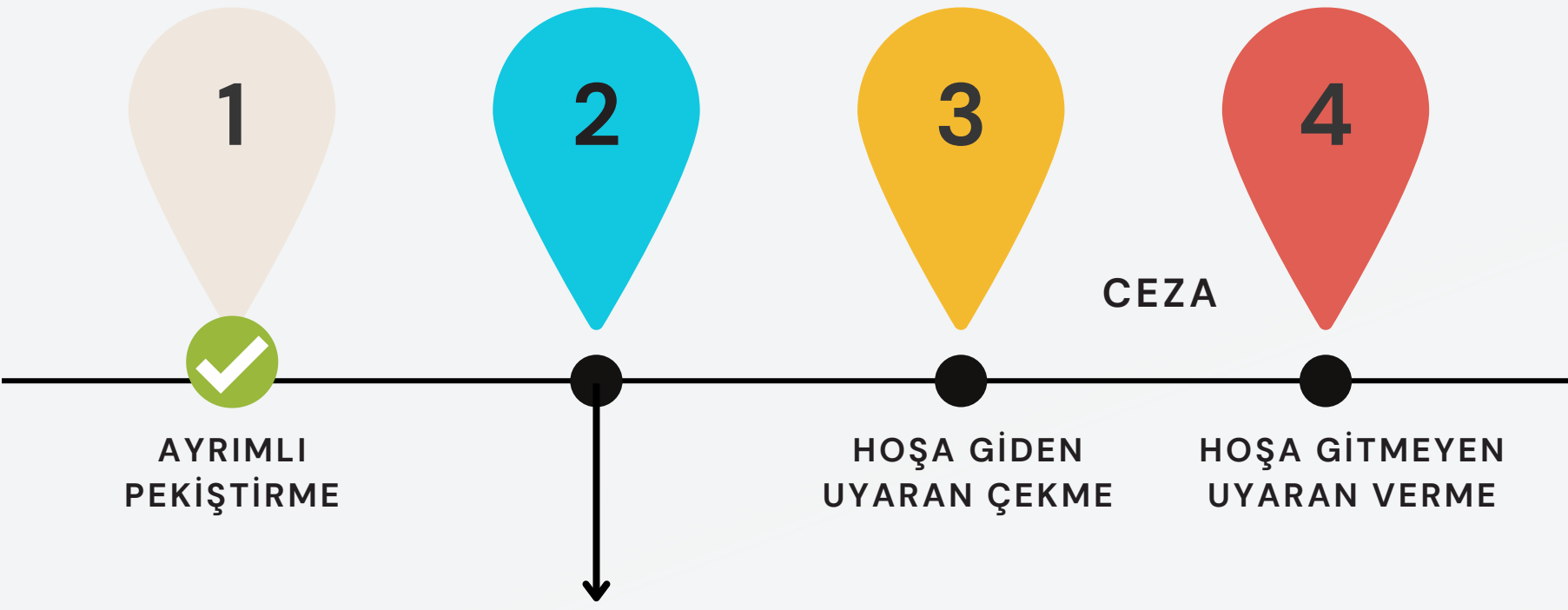
- 1.Uygun olmayan davranışların azaltılması için olumlu bir yaklaşım benimser.Çocuğu çok zorlamaz.
- 2.Davranış sosyal açıdan kabul görür hale gelerek uygun bir davranış haline gelir.

Sınırlılıkları:

- 1.Sosyal becerilerin geliştirilmesi ve yeni davranış kazandırması gibi özelliklerden yoksundur.
- 2.Uygulaması uzun sürdüğü için vurma,kırma,küfür gibi hızla azaltılması gereken davranışlar için uygun değildir.

DODAP Uygulamasında Dikkat Edilmesi Önerilen Noktalar:

- DODAP uygulamasının etkili olabilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı noktalar 5 alt başlık halinde sıralanmıştır.
- 1.**DODAP'ın Sınırlılıkları Belirlenmelidir:** Uygun olmayan davranışın aşamalı olarak azaltılması amaçlandığı için davranış kabul edilir hale getirmek zaman alabilir.Hızla azaltılması gerekiyorsa DODAP tercih edilmemelidir.
 - 2.**En Uygun DODAP Türü Seçilmelidir:**
 - 3.**Başlangıç Oranının ve Tepkiler Arası Zamanın Belirlenmesine Rehberlik Etmesi için Başlama Düzeyi Verisi Toplanmalıdır:** Örneğin tüm oturum DODAP'ta ilk oturumda 8 , ikincide 3 , üçüncüde 10 kez oluşan davranış durumunda ortalama 7 olduğundan ölçüt de 7 kabul edilir. Aralıklı ve tepki aralıklı DODAP'ta ise başlama düzeyinde uygun olmayan davranışın kaç dakikada bir ortaya çıkmasının kabul edilebilir olduğu hesaplanarak zaman aralıkları belirlenmelidir.
 - 4.**DODAP Uygulamasında İlerleme Sağlanınca Uygulamanın Seyrekleştirilmesinin Nasıl Yapılacağı Planlanmalıdır :**Tüm oturum DODAP'ta ölçüt çocuğun performansına göre dereceli olarak azaltılır.Aralıklı DODAP'ta ölçüt azaltılır ya da aralıklar arttırılır.Tepki Aralıklı DODAP'ta tepkiler arası zaman dereceli olarak arttırılır.
 - 5.**Öğrenenlere Geri Bildirim Sunulmalıdır:**Çocuğa performansı hakkında bilgi verilmelidir.

SÖNDÜRME

- Önceden pekiştirilen davranıştan pekiştirecin geri çekilmesi sonucu ,gelecekte o davranışın sıklığının azalması sürecidir.Bu süreç görmezden gelme olarak da bilinir.
- Özellikle uygun olmayan davranışın dikkat ya da duyuşal girdi elde ettiğı durumlarda etkili şekilde kullanılır.

- **Aşağıdaki soruların tümünün cevapları EVET ise Söndürme kullanılabilir:**

- 1.Davranış tolere edilebilir mi?
- 2.Davranışta meydana gelebilecek artış tolere edilebilir mi?
- 3.Davranış izleyen pekiştireçler biliniyor mu?
- 4.Pekiştirme geri çekilebilir mi?
- 5.Pekiştirme için alternatif davranışlar var mı?

Söndürme,yöntemsel ve işlevsel olmak üzere iki formdan meydana gelir.

ÖRNEK

'Ders sırasında ayakta gezinme davranışı'

YÖNTEMSEL FORM

Öğretmen bu formu kullanırsa, öğrencinin bu davranışı ile ilgilenmez ve dersi işlemeye devam eder.Görmezden gelir.

İŞLEVSEL FORM

Daha önce öğrenciyi uyarmak için kullandığı ' yerine otur' gibi bir ifadeyi bu kez kullanmayarak öğrencinin elde ettiğı pekiştireci (akran dikkati) geri çeker.

SÖNDÜRME DEĞİLDİR !

- 1.Öfke nöbeti göstermediğı için TV izlemesine izin verilen çocuğun öfke nöbetindeki **azalma**
- 2.Öğrencinin davranışı sergileyecek ortam bulamayarak o davranışı **unutması**.
- 3.Kask,gözlük,eldiven gibi nesnelerle davranışın ortaya çıkması engellenebilir.Bu noktada **tepkiye engel olma**,duyuşal söndürme ile karıştırılmaktadır.

• Söndürmenin Uygulama Basamakları:

- 1.Hedef Davranış Belirleme
- 2.Davranışı İzleyen Pekiştireçleri Belirleme
- 3.Başlama Düzeyi Verisi Toplama
- 4.Uygulama Planını Hazırlama
- 5.Uygulamayı Gerçekleştirme
- 6.Değerlendirme

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Hedef Davranış Belirleme

TOPOGRAFYA
SIKLIĞI
YOĞUNLUĞU
YERİ
ZAMANLAMASI
SÜRESİ
İŞLEVİ

Davranışı İzleyen Pekiştireçleri Belirleme

Davranışın sıklığı,şiddeti vb özellikleri çevrede bir değişiklik olunca artıyor mu?

Davranışın sıklığı,şiddeti davranış öncesi ve davranışı izleyen sosyal uyaranlarla ilişkili mi?

Davranışın sıklığı,şiddeti çevredeki kişiler dikkatlerini yönelttiklerinde atıyor mu?

Nedeni

Olumsuz pekiştirme

Duyusal pekiştirme

Olumlu pekiştirme

Başlama Düzeyi Verisi Toplama

Uygulama başlamadan önce davranışın sıklığı,yoğunluğu,süresi gibi verilerin toplanması gerekir.Başlama verilerinin ne kadar sürede,nerelerde ve kimler tarafından toplanacağı belirlenmelidir.

Uygulama Planını Hazırlama

Başlamadan önce uygun olmayan davranışın sergilenmesi sırasında neler yapılacağı,kimler tarafından yürütüleceği ölçütün ne olacağı vb planlanmalıdır.

Söndürmeyi Uygulama

- Davranışı izleyen tüm pekiştireçlerin geri çekilmesi ve görmezden gelme aşamalarına yer verilebilir.
- Uygulama sonunda etkililiği ortaya çıkarmak için mutlaka veri toplanmalıdır.
- Şu noktalara özellikle dikkat edilmelidir:
 - 1.Davranışı izleyen **tüm pekiştireçler geri çekilmelidir**.Bu noktada tutarlı olunmalıdır.
 - 2.Davranış **görmezden gelinmelidir**.Kendini yaralama vb davranışların görmezden gelinmesi çoğu zaman zordur.Söndürme sürecinde bu durum mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.
 - 3.Hedef davranış sergilendiğinde pasif kalınmalı ve **davranışın farkında olduğu belli edilmemelidir**.

Değerlendirme

Başlama düzeyi ve uygulama sonrası veriler değerlendirilerek etkililik ortaya çıkarılır.

• SÖNME TÜRLERİ

1. Olumlu Pekiştirmenin İzlediği Davranışın Söndürülmesi:

Davranışın artık pekiştireç üretmemesi anlamına gelir.Örneğin;Hasta olduğu zamanlarda her ağladığında yanına gidilip ilgilenilen bir çocukla , iyileştikten sonra ilgilenme davranışı ortadan kaldırılarak söndürme uygulanmıştır.45 dk süren ağlama bağırma davranışları 1 hafta sonra yok olmuştur.

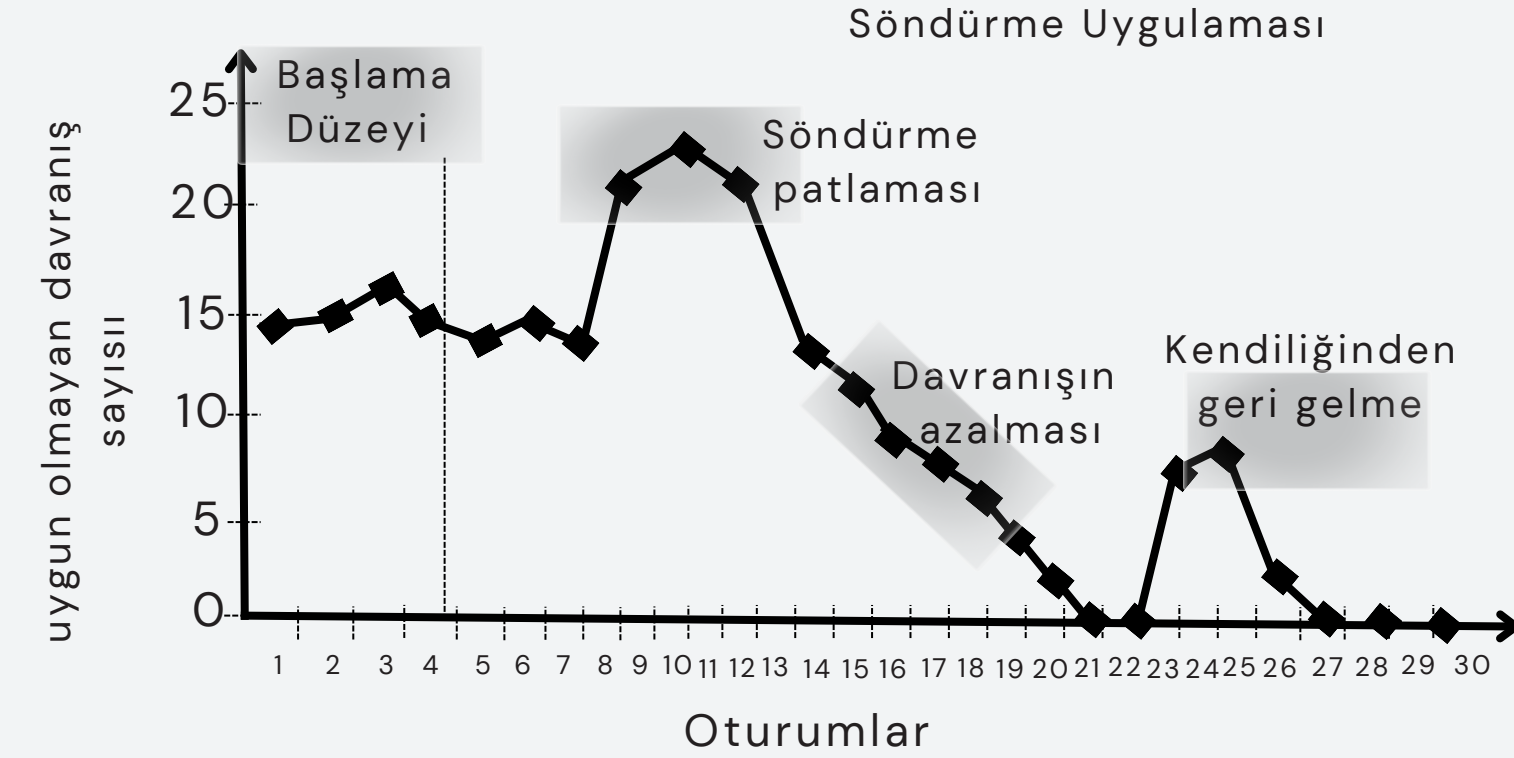
2. Olumsuz Pekiştirmenin İzlediği Davranışların Söndürülmesi:

Bireyin davranışı sergilemesi durumunda hoş gitmeyen uyarana maruz kalmaya devam etmesidir.Örneğin;yemek yemeyi reddetme davranışı gösteren bir çocuğa yemek teklif edildiğinde,eliyle yüzünü kapatma,başını çevirme gibi davranışlar gösterdiği gözlemlenmiştir.Uygulamacı, çocuk yemeği yiyene kadar kaşığı ağız hizasından çekmemiştir.Bu durum çocuğun yemekten kurtulmasını sağlamamış ve süreç sonunda bu davranışların tamamen ortadan kalktığı görülmüştür.

3. Duyusal Pekiştirmenin İzlediği Davranışların Söndürülmesi:

Bu tür davranışlar bireye kendini iyi hissettirir ya da yapması zevklidir.Bunun söndürülmesi, davranışı izleyen duyusal uyarının maskelenmesi ya da geri çekilmesi ile mümkündür.Örneğin,gözüne vurma davranışı gösteren bir çocuk için bilgi toplandığında,yalnızlık,can sıkıntısı gibi durumlarda meydana geldiği tespit edilmiştir.Uygulamacılar büyük bir gözlük kullanarak bu durumu söndürmüştür.

Söndürmenin Olası Etkileri

1. Davranışın Sıklığının Dereceli Olarak Azalması

2. **Söndürme Patlaması:**Hızlı bir artışın ve davranışta çeşitlenmelerin olduğu süreçtir.

3. **Öfke ve Saldırganlık:**Sürecin ilk zamanlarında öfke ve saldırganlık görülebilir.

4. **Kendiliğinden Geri Gelme:**Davranış istenilen düzeye geldiğinde davranışın tekrar ortaya çıkması sık görülen bir durumdur.Söndürmenin davranış üzerinde olumlu etkisi olduysa bu süreç kısa sürer.Bu noktada uygulamacı yeterli bilgiye sahip değilse süreci sonlandırmak gibi bir hata yapabilir.

5. **Davranış Değişikliğinin Genellenebilirliğinin Düşük Olması:** Söndürmenin davranış değişikliğini genelleme noktasında etkisi kısıtlıdır.(annesine ağlamayan çocuk,dedesine şeker diye ağlayabilir)

Söndürmenin Yararları ve Sınırlılıkları

• Yararları

- 1.Doğru uygulanması durumunda çok az çaba ile çok etkili sonuçlar alınabilir.
- 2.Farklı yöntemlerle kullanıma uygundur.
- 3.Bütün yaş gruplarına hitap eder.
- 4.Farklı becerilerin çalışılmasına olanak sağlar.
- 5.Söndürme sonrası oluşan davranış değişikliğinin kalıcılığı yüksektir.

• Sınırlılıkları

- 1.Söndürme patlaması
- 2.Öfke – saldırganlık
- 3.Tüm pekiştirme kaynaklarına hakimiyetin zor olması
- 4.Grup içinde uygulanırsa diğer çocuklar tarafından öğretmenin davranışlarının yanlış örnek oluşturması
- 5.Sadece davranışın sıklığını azaltmayı amaçlaması

Söndürmeye Direnci Etkileyen Değişkenler

Pekiştireçler geri çekildikten sonra davranış belirlenemeyen bir süre daha sergilenmeye devam edebilir.Bu durum **Söndürmeye Direnç** olarak adlandırılır.Söndürmeye direnci etkileyen faktörleri 4 alt başlıkta sıralarsak:

- 1.**Sürekli Pekiştirme ve Aralıklı Pekiştirme:**Değişken oranlı ve aralıklı tarifelerde çocuk pekiştirecin ne zaman geleceğini tahmin edemediği için pekiştireçler çekildiği halde davranış sergilemeye devam eder ve söndürmeye direnç gösterir.
- 2.**Motivasyon:**Davranışı izleyen uyarının yüksek motivasyon sağladığı durumlarda söndürmeye karşı direnç fazladır.
- 3.**Davranış İçin Sarf Edilen Çaba:**Daha az çaba ve güç gösterilen davranışlar, daha fazla güç ve çaba gösteren davranışlara göre daha dirençlidir.Bu yüzden yoğun çaba sarf edilen davranışların söndürme sürecinde daha hızlı bir azalma göstermesi olasıdır.
- 4.**Tutarlılık:** Tutarlı olarak görmezden gelinen ve pekiştirilmeyen davranışların söndürmeye karşı direnci tutarsızlık koşuluna göre daha yüksektir.

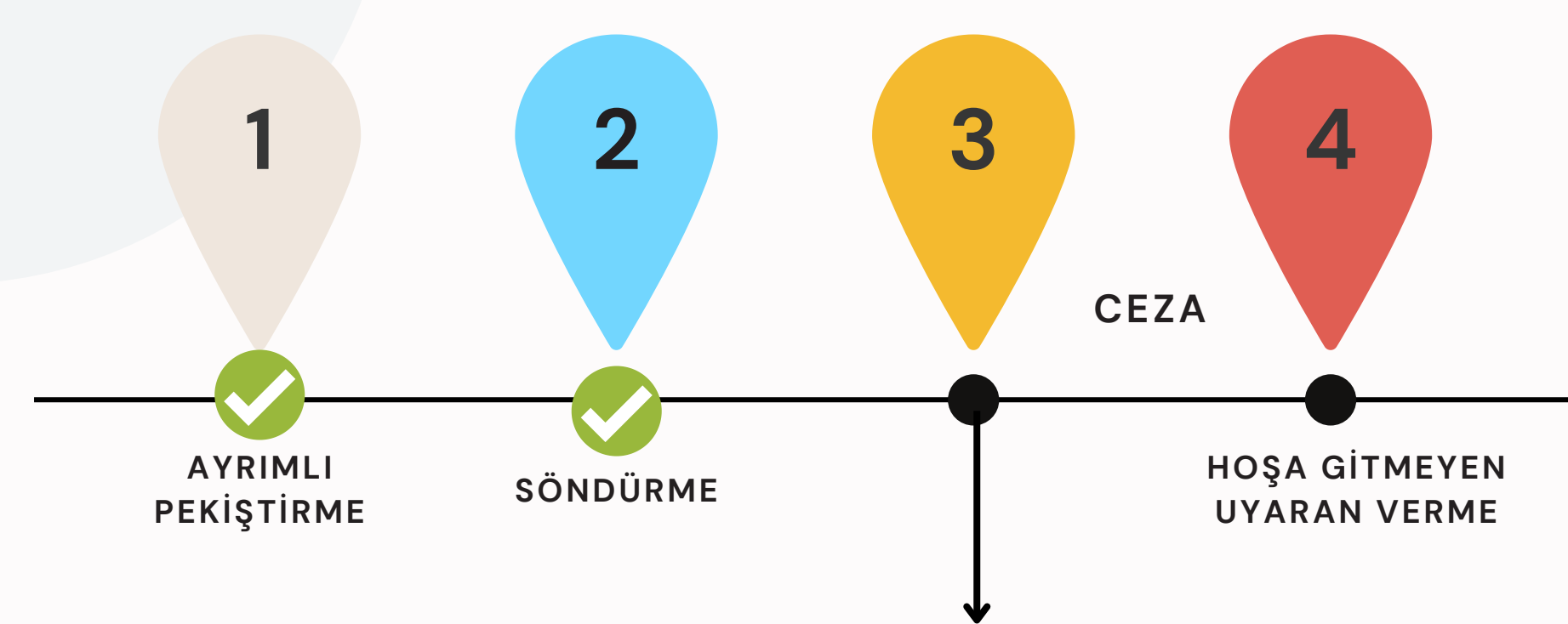

Söndürme Sürecinde Dikkat Edilmesi Önerilen Noktalar

- Uygun Olmayan Davranışı İzleyen Tüm Pekiştireçler Belirlenmelidir.
- Pekiştirme Tutarlı Bir Şekilde Geri Çekilmelidir: Tutarlı olmak söndürme sürecinde en anahtar kısımdır ve en zor aşamadır.
- Söndürme Diğer Yöntemlerle Birlikte Kullanılmalıdır :ADAP ve UDAP ile birlikte kullanımı önerilmektedir.Ayrıca ayrımlı pekiştirme ile birlikte kullanıldığında başarının arttığına dair kanıtlar mevcuttur.
- Söndürme Sürecinde Bilgilendirici Açıklamalarda Bulunulmalıdır : Neden çocuğu görmezden geldiğinizi çocuğa açıklarsanız söndürmenin etkisinde artış olma olasılığı artabilir.

- **Öfke / Saldırganlığa Neden Olabilecek Söndürme için Önlemler Alınmalıdır:** Eğer böyle durumlara hazır değilseniz , karşılaştığınız anda, dikkatiniz bu davranışlara yönelir. Bu da öfke nöbetini pekiştireç işlevine sokar.
- **Söndürme Denemelerinin Sayısı Arttırılmalıdır:** Ortamlar hazırlayıp söndürme denemelerinin sayısını arttırabilirsiniz.
- **Söndürme Sürecine Bireyin Yaşamındaki Önemli Kişiler Dahil Edilmelidir:** Herkesin tutarlı davranması söndürmenin etkililiğini arttırır.
- **Hedeflenmeyen Söndürme için Önlem Alınmalıdır:** Çocuğun uygun olmayan davranışlarına odaklanıp, sahip olduğu başarıları unutmak,yeni uygun olmayan davranışların oluşmasına bir nedendir.
- **Söndürme Silikleştirilmelidir:**Saçlarını çeken çocuğa önce her gün, sonra 3 günde 1 , daha sonra haftada 1 eldiven giydirilebilir.
- **Söndürme Kullanmanın Uygun Olmadığı Durumlar Dikkate Alınmalıdır:** Grup içinde söndürme yapmak ya da grupta birden fazla kişinin uygun olmayan davranışlar göstermesi söndürme için uygun ortam değildir.
 - Kişinin kendisine ve çevresine zarar verdiği ve hızla çözülmesi gereken davranışlar için söndürme tek başına yetersizdir.
 - Ayrıca kişinin zarar veren davranışlarını görmezden gelmek etik bir davranış değildir.

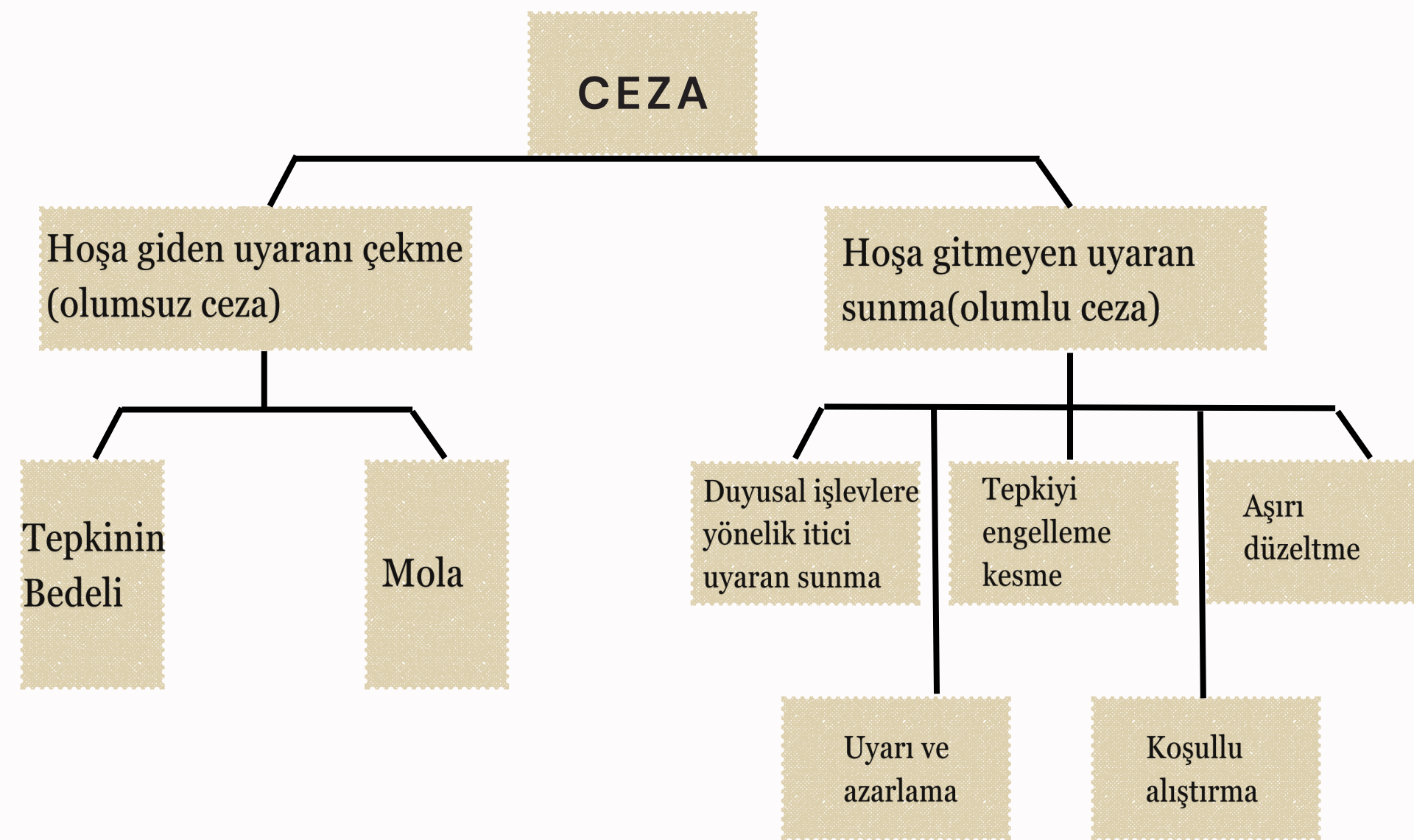

HOŞA GİDEN UYARANI ÇEKME

CEZA

- Uygun olmayan davranışların azaltılmasında daha ilımlı davranışsal stratejiler ,yani pekiştirmeye dayalı olan ayrımlı pekiştirme stratejilerinin kullanılması önerilmektedir.
- Ancak bu stratejiler işe yaramadığında bir sonraki düzeye inilebilir.
- Bu bölümdeki strateji ceza özelliği taşımaktadır.Bu yüzden uygulamacıların doğrudan bu stratejilere yer vermemeleri gerekmektedir.
- Genelde uygun olmayan davranışlarda azalma veya tamamen ortadan kalkması ile sonuçlanmaktadır.

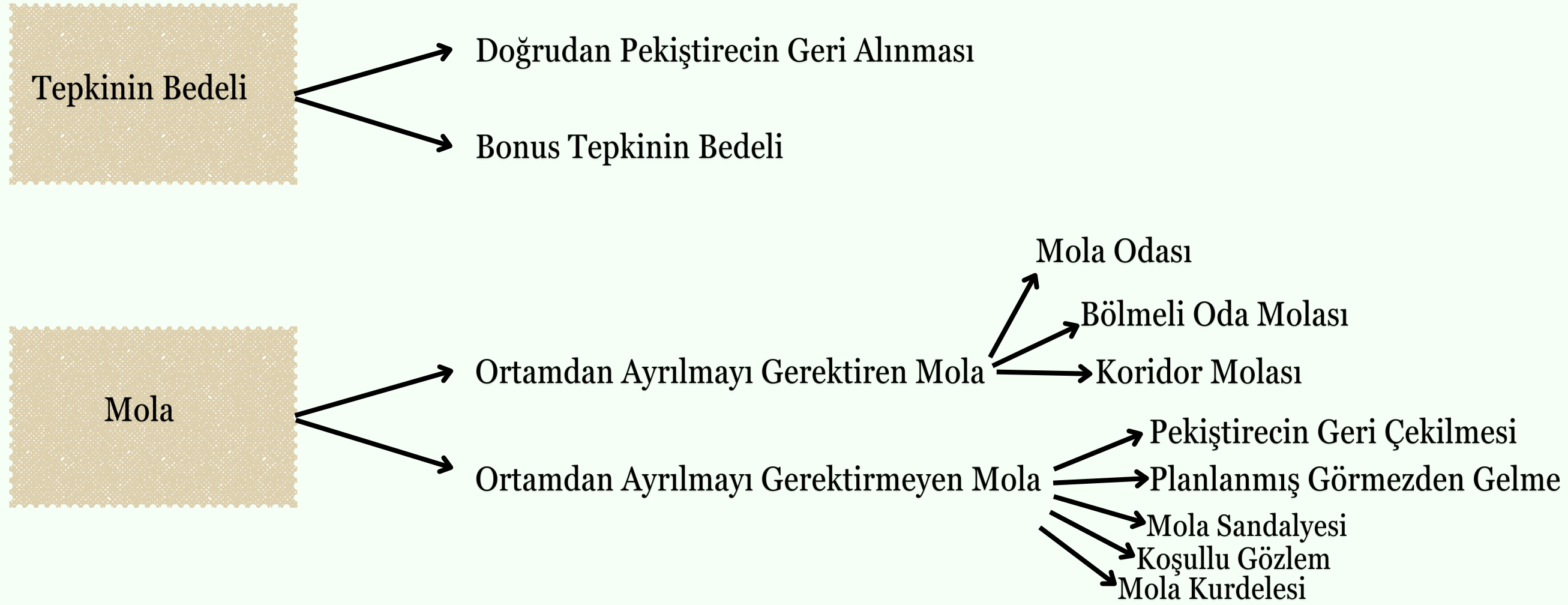
CEZANIN OLASI YAN ETKİLERİ

- 1.Sözel/fiziksel saldırganlık davranışlarına neden olabilir.
- 2.Kaçma ve kaçınma davranışlarına neden olabilir.
- 3.Uygun olmayan davranışları arttırabilir.
- 4.İstenmeyen davranışa model olma ile sonuçlanabilir.
- 5.Uygulamacı için gereksiz ve yanlış kullanıma neden olabilir.
- 6.Olumlu davranış kazandırma gibi bir amacı yoktur.

Cezanın Etkiliğini Etkileyen Etmenler:

- Bireyin davranışını davranış sonrasında uyarının takip etmesidir. Hedef davranışın hemen ardından uygulanan ceza davranış üzerinde yüksek etkiye sahiptir denebilir.
- Ortama sunulan itici uyarın ve ortamdan çekilen pekiştirici uyarın ne kadar büyükse cezanın etkisi o denli büyük olmaktadır.
- Ancak ceza uyarının yoğunluğu arttıkça cezadan kurtulma davranışının ortaya çıkma olasılığının yükseldiği görülmektedir.
- Öğrencinin ceza uygulaması noktasında geçmişi çok önemlidir. Birey buna alışıp duyarsızlaşabilir. Bu durum uygulamacının daha yoğun uygulama yapmasını gerektirecektir.

HOŞA GİDEN UYARANI ÇEKME (OLUMSUZ CEZA)

Tepkinin Bedeli

Uygun olmayan davranışın sergilenmesi durumunda bireyin davranışına tepki göstermek için bireyden daha önce kazanmış olduğu pekiştireçlerin geri alınması ya da ortadan kaldırılması uygulamasına tepkinin bedeli denir. *Örneğin , Alkollü sürücünün ehliyetinin alınması ,kapalı alanda sigara içenlere para cezası ,faturayı ödemeyince elektriğin kesilmesi , İngilizce dersinde Türkçe söylenen her kelime için para cezası gibi.*

Doğrudan Pekiştirecin Geri Alınması:

Sembol Pekiştireçlerle Kullanılabilir.

Bonus Tepkinin Bedeli

- Bazı durumlarda tepkinin bedeli uygulaması etik olmayabilir.İşte bu durumlarda bonus tepkinin bedeli kullanılır
- Süreç içine ek olarak pekiştireçler eklenir.Çocuk uygun davranırsa bunları da kazanır.Uygun davranış göstermezse eklenen pekiştireci kaybeder.
- Bu süreç,örneğin yemeğini yere attığı için yemeğinin alınması gibi etik olmayan durumlarda kullanılır.Çocuğun aç kalması etik değildir.Bu yüzden ek bir pekiştireç daha belirlenir.Örneğin çocuğun çok sevdiği bir yemek.Eğer çocuk yemekleri yere atarsa eklenen pekiştireci kaybeder.Diğerlerini yer ve aç kalmaz.

- Bireyin sahip olduğu/kazandığı belli miktar olumlu pekiştirecin geri alınmasıdır.
- Önce çocuğun yeterli miktarda pekiştireç kazanması için zemin hazırlanmalıdır.Aksi halde uygulanamaz.

UYGULAMA BASAMAKLARI

- 1.**Hedef davranış belirleme ve tanımlama**
- 2.**Uygun tepkinin bedeli stratejisini belirleme**
- 3.**Başlama düzeyi verisi toplama**
- 4.**Tepki büyüklüğünü belirleme ve pekiştireç stoğu oluşturma:** Sergilenen davranış ile verilen ceza adil bir dengede olmalıdır.Kazandıkları ve kaybettikleri doğru oranda olmalıdır.Aksi halde uygun davranış sergileme sayısı düşebilir.
- 5.**Pekiştireç sistemini planlama:**Çocuk kazandıklarını aynı gün kaybediyorsa bu süreç mola uygulanması ile desteklenmelidir.
- 6.**Uygulama planı hazırlama**
- 7.**Uygulamayı gerçekleştirme**
- 8.**Değerlendirme**

Tepkinin Bedelinin Yararları ve Sınırlılıkları

• Yararları

1. Olumlu pekiştirme gibi diğer davranış kazandırma uygulamaları ile kullanılması
2. Ayrımlı pekiştirme ve söndürme uygulamalarına eşlik edebilir.
3. Hızlı ve kolay uygulanması
4. Hızlı ve kalıcı bir etkiye sahip olması

• Sınırlılıkları

1. Hoşa giden bir uyararı ortamdan çıkarması
2. Sonuç olarak bir ceza uygulaması olması
3. Bazı durumlarda etik olmayabilir.
4. İyi planlanmazsa çocukta isteksizlik oluşturabilir.
5. İyi organize edilmezse ve pekiştireç stoğu yapılmazsa uygulamacı geri çekecek pekiştireç bulamayabilir.

Tepkinin Bedeli Uygulamasında Dikkat Edilmesi Önerilen Noktalar

- Uygun tepki büyüklüğüne karar verilmeli ve pekiştireç stoğu oluşturulduğundan emin olunmalıdır.
- Tepkinin bedeli uygulamasına neden olan uygun olmayan davranışlar ve tepkinin bedelinin büyüklüğü bireyin anlayacağı şekilde tanımlanmalıdır.
- Davranış-sonuç arasındaki izlerlik göz ardı edilmemelidir: (davranışın hemen ardından uygula)
- Tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır.
- Olası yan etkilere karşı hazırlıklı olunmalıdır:
 1. Sık uygulanması pekiştireç sağlamaya neden olur.
 2. Sahip olduklarını vermemek için direnme görülebilir.
 3. Sahip olduklarını kaybetmek isteksizlik yaratabilir.
 4. Uygun olan davranışlar kaybedilebilir.
- Kayıt tutulmalıdır.
- Tepkinin bedelinin aşırı kullanımından kaçınılmalıdır.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Olumlu pekiştirme uygulamasına ara vermek olarak tanımlanır. Uygun olmayan davranışın meydana gelmesine bağlı olarak bireyin belli bir süre için pekiştireç elde etme olasılığının kaldırılması ya da görmezden gelinmesi ile pekiştireç almasının engellenmesidir. Molanın sona ermesi için uygun davranışın sergilendiğinin görülmesi gerekir. Aksi takdirde molaya son vermemek gerekir.

Ortamdan Ayrılmayı Gerektirmeyen Mola Türleri

- **Pekiştirecin Geri Çekilmesi:**Etkinlik ortamında bir pekiştirecin geri çekilmesidir.Çocuk en sevdiği yemeği eli ile yerken bir süreliğine yemeği önünden alınabilir.
- **Mola Sandalyesi:**Bulunduğu ortamın bir köşesinde oturması durumudur.Diğer arkadaşlarını gözlemleyerek *doğru davranışı görmesi amaçlanır*.
- **Koşullu Gözlem:**Çocuk,bulunduğu ortamda etkinliği görebileceği ama pekiştireç elde edemeyeceği şekilde fiziksel olarak yeniden konumlandırılır.
- **Mola Kurdelesi:**Uygun davranış gösteren çocukların bileğine bir kurdele bağlanır ve uygun olmayan davranış gösterenlerden geri alınır.Bu süreçte çocuğun yaptığı etkinlikler durdurulur.Mola süresi bitince kurdele geri verilir ve çocuk etkinliğe katılır.(Grup)
- **Planlanmış Görmezden Gelme:**Sosyal pekiştireçlerin bir süre durdurulmasıdır.(onaylama,dikkat yöneltme) Sonrasında sosyal etkileşim sürdürülür.

Ortamdan Ayrılmayı Gerektiren Mola Türleri

- **Mola Odası:**Sınıfta uygun olmayan davranış gösteren çocuğun , arkadaşlarından,öğretmenden, ortamdan elde edebileceği tüm pekiştireçleri yok etmek için götürüldüğü başka bir odadır.Bu oda:
 - 1.En az 183cm – 183 cm ebatlarında
 - 2.Uygun havalandırma ve ışıklandırmaya sahip
 - 3.Bireyin kendine zarar verebileceği eşyalardan yoksun
 - 4.Bir yetişkinin sürekli takip edebileceği
 - 5.Mümkün olduğunca kilitlenmeyen
 - 6.Kilitlense bile sürekli takip edilebilen
 - 7.Birey için pekiştirici nesne barındırmayan bir odadır.
 - Bu odaya götürmek için aileden izin alınmalıdır.
 - Çocuk için pekiştirici olmadığında emin olunmalıdır.
- **Bölmeli Oda Molası:**Uygulama alanı içinde mola alanı olarak belirlenen bölmeli bir alandır.Birey etkinlik ortamında fiziksel olarak tamamen ayrılır , etkinliği, arkadaşlarını vs göremez.Bölme malzemelerinin sabit ve çocuk tarafından çıkarılamaması gerekir.Ayrıca, çocuk bu süreçte pekiştireç elde etmemelidir.
- **Koridor Molası:**Çocuğun sınıftan çıkarılıp koridorda oturtulması sürecidir.Çocuk bu durumdan pekiştireç elde edebilir.Bu noktaya dikkat edilmelidir.

UYGULAMA BASAMAKLARI

- 1.Hedef davranış belirleme ve tanımlama
- 2.Uygun mola stratejisini belirleme
- 3.Mola uygulamasının diğer boyutlarına karar verme:Uygulamacı mola süresini ve bitiş ölçütlerini belirlemeli,çocuğun ailesinden izin almalıdır.Odanın uygun olduğundan emin olmalı,çocuğa pekiştireci nasıl kaybettiğini açıklamalıdır.
- 4.Başlama düzeyi verisi toplama
- 5.Uygulama planı hazırlama
- 6.Uygulamayı gerçekleştirme
- 7.Değerlendirme

Mola Uygulamasında Dikkat Edilmesi Önerilen Noktalar

- Hedef davranışın mola tekniğine uygun olduğundan emin olunmalıdır.(stereotipik davranışlar gibi)
- Uygun mola süresi belirlenmelidir:Uzun süren mola , çocuğun yeni pekiştireçler keşfetmesini sağlayabilir.
- Etkinlik Ortamının Pekiştireç Yoğunluğu Arttırılmalıdır: Birey mola için pekiştireçten uzaklaştırıldığında bunu tekrar yapmamak için çabalamalıdır.Etkinlik sürecinde bu denli arzu edilen pekiştireçlere yer verilmelidir.
- Mola uygulmasına neden olan uygun olmayan davranışlar ve mola uygulamasının kuralları tanımlanmalıdır:Öğrencinin mola almasına neden olan davranışının öğrenci tarafından tam anlamıyla anlaşıldığından emin olunmalıdır.
- Davranış-sonuç arasındaki izlerlik göz ardı edilmemelidir:Mola davranışın hemen ardından verilir.
- Gizil ve planlanmamış pekiştireçler önlenmelidir:Molada çocukla nadiren iletişim kurulur.Başka öğrenciler gözünü çocuğa dikebilir, bu duruma önlemler alınmalıdır.Ayrıca mola odası çocuk için pekiştirici bir ortam olmamalıdır.
- Tutarlı biçimde uygulanmalıdır.
- Kayıt tutulmalıdır.
- Aşırı kullanımından kaçınılmalıdır.

HOŞA GİTMİYEN (İTİCİ) UYARAN VERME

- **İtici uyarın** (hoşn gitmeyen davranış) sunulması ile bireyde *fiziksel/sosyal ağrı, acı veya rahatsızlığa* neden olan uyarandır.
- **Koşulsuz itici uyarın** doğal ve evrensel uyarılardır.Fiziksel sarsıntılar,keskin koku ve tatlar,fiziksel baskılar gibi.
- **Koşullu itici uyarın** ise bir öğrenme yaşantısı sonucu birey için itici hale gelen uyarandır. Bu uyarılar önceleri nötr özellik gösterirken koşulsuz bir uyarın ile eşlenip itici uyarın özelliğine ulaşmıştır.Örneğin yüksek ses önceleri çocuk için nötr bir uyarın olsun.Ancak yüksek sesle bir uyarı ya da azarlanma durumu yaşayan çocuk için artık yüksek ses koşullu itici uyarandır.

-Uygun olmayan davranışların azaltılması ve ortadan kaldırılması için kullanılan ceza yaklaşımlarından biri de **olumlu cezadır**.Bu durum bireyin uygun olmayan davranış göstermesi sonucu ortama itici uyarın girmesidir.Olumlu cezadan bahsetmek için davranışın meydana gelme sıklığını azaltması / ortadan kalkması gerekir.

-Uygun olmayan davranışlar sergileyen bireye davranışın sergilenmesi durumunda ceza alacağını söylemek ile karıştırılmamalıdır.Bu durum **cezadan kaçma** olacaktır.

Hoşn Gitmeyen Uyarın Sunma Stratejileri (olumlu ceza)

- 1.Duyusal İşlevlere Yönelik İtici Uyarın Sunma
- 2.Uyarma
- 3.Tepkiyi kesme/engelleme
- 4.Koşullu Alıştırma
- 5.Aşırı Düzeltme
 - Aşırı onarıcı düzeltme
 - Olumlu alıştırma

Duyusal İşlevlere Yönelik İtici Uyarın Sunma uygun olmayan davranışların azalması/ortadan kalkması için bireyin dokunma,tat alma,duyma, koklama gibi duyularına itici uyarın sunmaktır.Geçmişe bakıldığında maalesef elektrik verme,su buharı, saç çekme gibi itici uyarınlar bile kullanılmıştır.

- **Görme** duyusuna yönelik verilen itici uyarınlar *görsel perdeleme* olarak adlandırılır.Burada davranışın ardından bireyin yüzünün ya da gözlerinin bir kumaş ya da eller ile kapatılıp davranışın durması amaçlanır.Davranış sona erince perdeleme de son bulur.Kendine zarar verme,yiyecek dışı maddeleri yeme gibi davranışlarda etkililiği kanıtlanmıştır.
- **Tat alma** duyusuna yönelik yapılan uygulamalar bireye itici tatlarda maddeler sunmayı içerir.Örneğin , tırnak yeme davranışı için tırnaklara sürülen özel bir cila ile davranış bitebilir.Ya da sevmediği bir yemeğe , yemeye çalıştığı nesneler batırılıp verilebilir.
- **Koklama ve duyma** duyuları için de aynı durum geçerlidir.Ancak bu duyulara sunulan itici uyarınların kullanımı görme ve tat alma kadar yaygın değildir.

Uyarın uygun olmayan davranış sonrası çocuğun sözel ya da sözel olmayan bir şekilde uyarılması ile davranışın azalması / sona ermesi amaçlanır.Bu noktada çocuk utanma,alay konusu olma gibi sosyal rahatsızlığa maruz kalabilir.Bu durum çocuk için itici uyarın özelliği taşımaktadır.

- Bireyle göz kontağı kurma,omuzlarından tutma,dokunma, yanında durma gibi uyarınların , sözel uyarılara göre etkililiği kanıtlanmıştır.

Bu iki stratejinin sosyal geçerliliği ve kabul edilebilirliğinin zayıf olması , aynı zamanda etik kodlara da uymaması açısından kullanımı önerilmemektedir.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kabul edilebilir stratejiler:

TEPKİYİ KESME/ENGELLEME

Birey uygun olmayan davranışı sergilemeye başlar başlamaz bireye fiziksel müdahalede bulunulup davranışın sonlandırılmasıdır.

- Çocuk elini ağzına tam sokarken, annenin çocuğun ağzına elini uygun şekilde koymasındır.
- Bu uygulama direk bireye fiziksel olarak engel olma şeklinde olabileceği gibi, mekanik bir engelleme (kol bilekliği) ile de olabilir.
- Yiyecek dışı nesneleri yeme, stereotipik davranışlar, yerinde oturmama, rahatsız edici davranışlar, kendine zarar veren davranışlar gibi otomatik pekiştirme yaratan durumlarda sıklıkla kullanılmıştır.
- Bu uygulama, davranışın başlama anında yapıldığında daha etkili sonuçlar vermektedir.

• UYGULAMA BASAMAKLARI

- 1.Hedef davranışı belirleme ve tanımlama
- 2.Tepkinin kesilmesi için uygun müdahale biçimini belirleme
- 3.Başlama düzeyi verisi toplama
- 4.Uygulama planını hazırlama
- 5.Uygulamayı gerçekleştirme
- 6.Değerlendirme

YARAR VE SINIRLILIKLARI

• Yararları

- 1.Fiziksel bir engelleme içerdiği için bireye duysal bir itici uyaran olanağı sunar.
- 2.Güvenlik ve sağlık açısından tehlike içermez.

• Sınırlılıkları

- 1.Duysal ve fiziksel bir rahatsızlık hissi verebilir.
- 2.Bireyin daha fazla güç uygulamasına neden olabilir.

DİKKAT EDİLMESİ ÖNERİLEN NOKTALAR

- *Hedef davranış için uygunluğundan emin olunmalı* öncesinde mutlaka daha ılımlı süreçlerin denenmiş olması gerekir.
- *Birey için itici uyaran özelliği taşınmalı* , bazı durumlarda fiziksel engel pekiştirici olabilir.
- *İzlerlik göz ardı edilmemeli*, uyaran davranışın hemen ardından sunulmalıdır.
- *Tutarlı biçimde uygulanmalı*, her koşulda aynı davranışa aynı itici uyaran sunulmalıdır.
- *Olası yan etkilere hazır olunmalı*, birey uyarandan sonraki diğer seferde daha fazla fiziksel güç uygulaması gibi sorunlar yaşanabilir.
- *Kayıt tutma*, programın etkililiği ve yeni kararlar alma açısından önemlidir.
- *Aşırı kullanımdan kaçınılmalı*, uygulamacı için olumsuz pekiştirmeye dönüşmesi engellenmelidir.

KOŞULLU ALIŞTIRMA

Uygun olmayan davranış sonrasında bireyden bazı hareketleri yerine getirmesi istenerek itici durum **yaratılır**.Koşullu alıştırma fiziksel ya da sözel saldırganlık davranışlarında kullanılmaktadır.

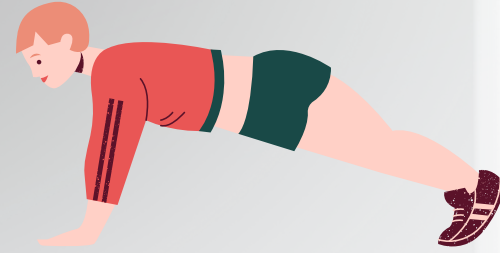
Örneğin,

- küfür eden çocuğa sınıfı temizletmek.
- saldırgan davranış sonrası 10 kez oturtup kaldırmak

Sürecin etkili olabilmesi için *davranış zincirinin bireye mutlaka tanıtılması* gerekir.

UYGULAMA BASAMAKLARI

- 1.Hedef davranışı belirleme ve tanımlama
- 2.Koşullu alıştırmayı içeren davranış zincirini belirleme ve tanımlama
- 3.Başlama düzeyi verisi toplama
- 4.Uygulama planını hazırlama
- 5.Uygulamayı gerçekleştirme
- 6.Değerlendirme

YARAR VE SINIRLILIKLARI

• Yararları

- 1.Bireye duyuşal uyaran olanağı sunar.
- 2.Uygulamacının fiziksel olarak bir kısıtlaması yoktur.
- 3.Uygulaması kolaydır.

• Sınırlılıkları

- 1.Sonuç olarak bir ceza uygulamasıdır.
- 2.Sık uygulanırsa birey direnç gösterebilir.
- 3.Fiziksel olarak güçlü bireyler güç kullanabilir.
- 4.Ortam buna her zaman uygun olmayabilir.

DİKKAT EDİLMESİ ÖNERİLEN NOKTALAR

- *Hedef davranış için uygunluğundan emin olunmalı*
- *Davranış zincirinin itici özellikte olduğundan emin olunmalı.*
- *İzlerlik göz ardı edilmemeli, davranış sonrasında ortam uygun olmasa bile,zincir öğrenciye tanıtıldıktan sonra , ilk fırsatta bireye sergilettirilmelidir.*
- *Tutarlı biçimde uygulanmalı,bireyden davranış zincirini uygulaması beklenilmeli ve zincir her defasında aynı olmalıdır.*
- *Olası yan etkilere hazır olunmalı,sözel ,fiziksel saldırganlıklara ve dirençlere karşı önlem alınmalıdır.*
- *Kayıt tutulmalı*
- *Aşırı kullanımdan kaçınılmalıdır.*

AŞIRI DÜZELTME

Uygun olmayan davranışın ardından davranışın çevre üzerindeki etkilerini aşırı biçimde düzeltilmesi ya da davranışın uygun şeklinin aşırı bir şekilde sergilenmesi olarak tanımlanır.

- Özellikle otizmli çocuklarda kullanılır.

1. Onarıcı Aşırı Düzeltme, bireyin davranışının çevreye zarar verdiği durumlarda kullanılır. Birey davranışını sergiledikten sonra, bu davranışı bireyin onarması, çevre üzerindeki etkisini düzeltmesi istenir. Burada önemli olan nokta, bireyin çevresini ilk halinden daha iyi olacak bir hale getirmesinin beklenmesidir. Dolayısıyla bireyin bunu yapmak için daha fazla davranış sergilemesi gerekir.

 -Örneğin, Ahmet boyama işini bitirip kalemi yere atar.

Öğretmen 'hayır, onu yerden al ve boya kutusuna geri koy' diyerek uygun biçim göstermesini ister. Bu durum **basitçe düzeltme** durumudur.

Öğretmen 'şimdi tüm eşyaları topla ve dolaba yerleştir' dediğinde **onarıcı aşırı düzeltme** uygulamış olur.

- Bu yöntem genelde kendini yaralama, hırsızlık, elleri ağza sokma gibi davranışlarda sıkça kullanılmıştır.

2. Olumlu Alıştırma, uygun olmayan davranışı sergileyen bireyin davranışı sergilediği ortamda ya da durumda, bu davranışın uygun biçimini tekrarlı biçimde sergilenmesinin sağlanmasıdır.

 -Örneğin, Ahmet'e verilen bir el yazısı ödevi var. Teneffüse bir an önce çıkmak için aceleyle yazıyor.

Öğretmen bunu fark edince yanlış ve uygun olmayan şekilde yazdığı her kelimeyi 10 kez uygun şekilde yazdırıyor. (olumlu alıştırma)

 -Örneğin, Ali sınıfta sürekli sandalye deviriyor.

Öğretmen olumlu alıştırma kullanmak istiyor
Öğrenci her masa sandalye devirdiğinde bir masa başı etkinliğine yönlendirilir. (Masa ya da sandalye ile ilişkili uygun bir davranış kazandırılmak amaçlanıyor.) Bu etkinliği tekrarlı yapması istenir.

Böylece çocuk sandalye masa devirme ile uyuşmayan, ikisinin aynı anda yapılamadığı, uygun olmayan davranışa **karşıt bir davranış** sergiler hale gelir.

- Bireye davranış sonrası çaba gerektiren başka davranışlar yaptırılması itici uyarandır. Bu uyarın davranışın doğru biçimi ya da karşıt bir davranışın kazandırılması amacıyla yapılabilir.

 • **Olumsuz alıştırma** süreci ise, çocuğa uygun olmayan davranışını sürekli yaptırıp, doygunluk, bıkkınlık yaratma olarak tanımlanabilir. (uyaran doygunluğu)

UYGULAMA BASAMAKLARI

- 1.Hedef davranışı belirleme ve tanımlama
- 2.Uygun aşırı düzeltme stratejisi ve davranış zincirini belirleme
- 3.Aşırı düzeltme stratejisinin diğer boyutlarına karar verme
- 4.Başlama düzeyi verisi toplama
- 5.Uygulama planını hazırlama
- 6.Uygulamayı gerçekleştirme
- 7.Değerlendirme

YARAR VE SINIRLILIKLARI

• Yararları

- 1.Birey davranışın etkilerini düzeltmek için çaba harcar.(itici uyaran)
- 2.Uygun davranış kazandırma imkanı var.

• Sınırlılıkları

- 1.Yoğun zaman ve çaba gerektirir.
- 2.Süreç sürekli gözlem gerektirir.
- 3.Uygulamacılar davranış ciddi boyutta ortaya çıkmadığı sürece bu stratejiyi kullanmamaktadır(-).
- 4.Birey zamanla direnç göstermeye başlayabilir.

DİKKAT EDİLMESİ ÖNERİLEN NOKTALAR

- *Hedef davranış için uygunluğundan emin olunmalı* öncesinde mutlaka daha ılımlı süreçlerin denenmiş olması gerekir.
- *Birey için itici uyaran özelliği taşınmalı ,aşırı düzeltme etkinliğinin belli bir tempoda yapılması* gerekir.Bu tempo öğrenciye göre itici olacak hızda planlanır.
- *Aşırı düzeltmeye neden olan davranış ve sonucu açık ve net bir şekilde tanımlanmalı(çocuğa)*
- *İzlerlik göz ardı edilmemeli*
- *Bireyin aşırı düzeltme sürecini mutlaka tamamlaması sağlanmalı,yapmıyorsa ipucu sunulmalıdır.(gerektiğinde)*
- *Tutarlı biçimde uygulanmalı,her koşulda aynı davranışa aynı itici uyaran sunulmalıdır.*
- *Olası yan etkilere hazır olunmalı,fiziksel ve sözel saldırganlık davranışlarına hazırlıklı olunmalıdır.Bu gibi durumlarla bireyin bir süre sakin ve sessiz kalması şeklinde başa çıkılabilir.*
- *Kayıt tutma,programın etkililiği ve yeni kararlar alma açısından önemlidir.*
- *Aşırı kullanımdan kaçınılmalı,uygulamacı için olumsuz pekiştirmeye dönüşmesi engellenmelidir.*